

Stimulatie aandacht en motivatie ...

De schakel tussen leerling en werkhouding

Meesterstuk in het kader van de opleiding Master SEN

Naam: Marlon Hendriks
Studentnummer: 2094555
Leerroute: Gespecialiseerd groepsleerkracht
Jaar: juni 2011
Begeleid door: Ine van de Rijt

Fontys opleidingscentrum Speciale onderwijszorg Sittard

Voorwoord

Je kent ze wel de leerlingen die niet stil kunnen zitten, moeite hebben met het volgen van de instructie en tijdens het (zelfstandig) werken meer met het weer buiten bezig zijn dan met de taak.

Als leerkracht heb je van alles uit de kast getrokken om de leerlingen te motiveren en zo de werkhouding te verbeteren. Maar toch lijkt het weer buiten vele male interessanter dan het gene wat je de leerling wilt bijbrengen.

In de praktijkgroep waar ik gedurende dit schooljaar mijn opdrachten kon uitvoeren heb ik ondervonden hoe moeilijk het is om een groep leerlingen te stimuleren en te motiveren om zo te sturen op taakgericht gedrag. Deze moeilijkheid prikkelde mij, direct zag ik hier een uitdaging liggen om te onderzoeken hoe de werkhouding van een leerling in de positieve zin beïnvloed kan worden.

Het onderzoeken van het gestelde doel was een hele uitdaging, alle hulp die ik kreeg van buitenaf was dan ook bijzonder welkom en daarvoor is mijn dank dan ook groot. Om te beginnen zou ik graag mijn groep willen bedanken, met name de zes leerlingen die wilde deelnemen aan mijn onderzoek. Daarnaast zou ik ook graag de twee groepsleerkrachten bedanken die mij de tijd en ruimte hebben gegeven om mijn onderzoek te kunnen uitvoeren. Tot slot een dankwoord voor mijn LOL-begeleider en critical friends die mij menigmaal van feedback hebben voorzien waardoor ik mijn onderzoek op een hoger niveau kon brengen. Deze bijdrage is dan ook van essentiële waarde, hartelijk dank hiervoor.

Bij deze wens ik iedereen veel leesplezier van mijn onderzoek: 'Stimulatie, aandacht en motivatie ... De schakel tussen leerling en werkhouding'.

Marlon Hendriks

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Inhoudsopgave	3
Hoofdstuk 1. Inleiding	4
Hoofdstuk 2. Vraagstelling onderzoek	5
Hoofdstuk 3. Verantwoording van de vraagstelling.....	8
Hoofdstuk 4. Onderzoeksstrategie & theoretisch kader.....	11
Hoofdstuk 5. Methode	16
Hoofdstuk 6. Conclusies en aanbevelingen.....	21
Hoofdstuk 7. Discussie en reflectie	25
Samenvatting.....	28
Literatuurlijst	29
Bijlagen	30

Hoofdstuk 1.

Inleiding

“Jelle zit op en neer te schuiven op zijn stoel in groep 5. Er gebeurt van alles om hem heen. Meester Johan is bezig met de uitleg van een taalles. Van zijn buurman Jonas krijgt Jelle een briefje toegeschoven. Hij kijkt naar buiten en ziet net dat het begint te sneeuwen. Achter hem zitten Caroline en Fatima te fluisteren. Ergens valt een pennenbakje op de grond ... “
(Algra, 2008, p. 6).

In een klaslokaal gebeuren allemaal dingen die van invloed kunnen zijn op de werkhouding van de leerlingen. Leerkrachten ervaren dat klassen steeds drukker worden, leerlingen moeilijk te motiveren zijn en de aandacht snel is afgeleid. In mijn praktijkgroep is er ook weinig sprake van rust en ook de motivatie om iets te willen leren ontbreekt. Ik heb ondervonden hoe moeilijk het is om een groep leerlingen te motiveren en te stimuleren. Dit heeft mij geprikkeld en uitgedaagd om te gaan onderzoeken hoe de werkhouding van een leerling in de positieve zin beïnvloed kan worden.

De reden dat ik dit onderzoek uitvoer is, omdat ik als gespecialiseerd leerkracht meer kennis en vaardigheden wil ontwikkelen om nu, maar ook in de toekomst leerlingen gericht kan helpen met het verbeteren van hun werkhouding. Door in de theorie op zoek te gaan naar oplossingen en interventies en deze ook al uit te proberen ontwikkel ik materiaal en extra kennis om werkhoudingsproblemen zoveel mogelijk voor te zijn.

Wat kan een leerkracht doen om de factoren te stimuleren en de werkhouding positief te beïnvloeden? Daarover gaat dit onderzoek.

Dit onderzoek is opgebouwd uit zeven hoofdstukken. In hoofdstuk twee wordt de belangrijkste vraag waar dit onderzoek antwoord op moet geven beschreven. Wat is de aanleiding en wat is de zingeving? In hoofdstuk drie wordt de vraagstelling verder uitgewerkt, zodat er een duidelijk zicht ontstaat op de praktische en theoretische relevantie. In hoofdstuk vier wordt het theoretische kader vormgegeven. Hierin wordt theorie beschreven die betrekking heeft op de onderzoeksvraag en wordt er een koppeling gemaakt naar inclusief onderwijs. Deze drie hoofdstukken vormen de basis van dit onderzoek om vervolgens in de praktijk aan de slag te kunnen gaan.

Vervolgens zijn in hoofdstuk vijf de doelgroep, de onderzoeksplanning, de dataverzameling, de data-analyse en de resultaten beschreven. Door middel van de gegevens uit hoofdstuk vijf is er een conclusie getrokken in hoofdstuk zes en wordt het onderzoek bediscussieerd en gereflecteerd in hoofdstuk zeven. Het onderzoek sluit af met een algemene samenvatting over het onderzoek.

Hoofdstuk 2.

Vraagstelling onderzoek

In dit hoofdstuk wordt de belangrijkste vraag waar dit onderzoek antwoord op moet geven beschreven, wat mijn persoonlijke reden is om deze vraag te kiezen en wat voor anderen (leerkrachten) interessant kan zijn aan dit onderzoek.

2.1. Aanleiding voor mijn onderzoek

Aanleiding voor het onderzoek is dat ik als leerkracht in mijn stagegroep zie dat de werkhouding, aandacht en motivatie van de leerlingen in de groep zwak zijn. De leerlingen zijn vooral gefocust op elkaar en gevoelig voor de prikkels om hen heen. In de gesprekken met de groepsleerkrachten komt naar voren dat zij ervaren dat er weinig van de effectieve lestijd overblijft, doordat de leerlingen vooral met andere dingen bezig zijn.

Tijdens de gesprekken met de groepsleerkrachten werd duidelijk dat meer dan de helft van de leerlingen in onze groep moeite hebben met een positieve/goede werkhouding. Hun aandacht en motivatie om te willen leren is beneden het gewenste niveau. De leerlingen zijn moeilijk te motiveren en veel wordt al snel saai gevonden. Ook nieuwe activiteiten (om juist de motivatie te stimuleren) eindigen vaak heel onrustig. Motivatie, aandacht en werkhouding zijn begrippen die veel invloed op elkaar hebben. Wanneer leerlingen niet gemotiveerd zijn om aan de taak te beginnen, zie je dit terug in hun werkhouding. *“Werkhouding = lichaam + alertheid + motivatie + aandacht. De werkhouding is een optelsom van processen op deze niveaus.”* (Rietman 2009, p 1.). Daarnaast zegt Rietman (2009) dat motivatie grotendeels voortkomt uit emotie. Een benaderingswijze die erop gericht is om kinderen te raken op gebieden die hen interesseren, is die van meervoudige intelligentie.

De groepsleerkrachten en ik hebben met zijn drieën allerlei interventies ingezet om de leerlingen te motiveren tot werken. We zochten dit vooral in beloningssystemen; vrije tijd, computer, voetbalkaartjes e.d.

Vooraf na de rekenles die meteen volgt na de kleine pauze is het bijna niet meer te doen om de leerlingen tot werken te krijgen. Ze zijn continu met elkaar bezig, roepen door de klas, steken hun vinger niet op of zijn met iets heel anders bezig dan de lesopdracht. Hierdoor verlies je veel lestijd, en het vergt van jou als leerkracht heel veel energie. We kunnen niet echt achterhalen waar dit aan ligt. Het lijkt alsof de leerlingen na zo'n morgen helemaal op zijn. De regels die in de groep gelden, worden consequent gehanteerd en hangen zichtbaar op in het lokaal. Echter maken deze regels en de consequenties die daar aan gepaard gaan weinig indruk op een aantal leerlingen in de groep. Dit alles heeft te maken met het klassenmanagement in de groep.

Doordat het een groep in het speciaal basisonderwijs betreft met leerlingen in de leeftijd van 12 jaar zoek je de oorzaak in eerste instantie in de leer- en/ of gedragsproblemen van de leerlingen en de eventuele pubertijd die langzaam zijn intrede doet. Dit zou natuurlijk de aanleiding van het probleem kunnen zijn, maar hoe speel je hier dan als leerkracht zodanig op in dat je toch de motivatie tot het leren (terug) wint.

Door deze laatste vraag ben ik me gaan afvragen hoe ik die motivatie tot het leren terug kan winnen. Hoe leren deze leerlingen eigenlijk? Hoe speel ik hier als leerkracht op in? Hoelang kunnen ze nu met een taak bezig zijn en wat als een extra interventie wordt ingezet? Welke interventies zijn er? Een aantal vragen waar ik graag een antwoord op zou willen vinden.

2.2. Oriëntatie op mijn onderzoeksvraag

Om tot mijn onderzoeksvraag te komen ben ik me verder gaan oriënteren. Ik zag meerdere mogelijkheden die eventueel een antwoord zouden kunnen geven op de vragen. Een van die mogelijkheden is om te achterhalen wat de taakgerichtheid van zes leerlingen is in de groep, hoelang zij met een taak bezig kunnen zijn, en welke interventies zorgen voor een eventuele vooruitgang in hun werkhouding. Ook ontstond bij mij de vraag om in te spelen op de behoeften van de leerlingen om hun aandacht en motivatie te vergroten, door bijvoorbeeld te gaan werken met de MI cirkel (meervoudige intelligentie), het informatie opname kanaal en het werken met mandala's. Drie interventies die volgens de theorie de werkhouding of taakgerichtheid bij leerlingen moet stimuleren.

2.3. Onderzoeksvraag

Vanuit de oriëntatie is mijn uiteindelijke onderzoeksvraag ontstaan:

Hoe stimuleer je de aandacht en motivatie bij zes leerlingen in de leeftijd van twaalf jaar op een SBO school om de werkhouding te verbeteren?

2.4. Wat wil ik onderzoeken?

Om uiteindelijk antwoord op mijn onderzoeksvraag te kunnen geven wil ik gaan onderzoeken wat de taakgerichtheid van de leerlingen is tijdens drie verschillende interventies. Om die interventies te kunnen inzetten zal ik bij de zes leerlingen observaties en testen af moeten nemen om te achterhalen wat hun voorkeuren zijn. Ook zal ik zicht moeten krijgen op de begrippen werkhouding, aandacht en motivatie en de eventuele samenhang van deze begrippen. Ik wil deze begrippen zo concreet mogelijk maken door middel van theorie zodat duidelijk is wat er wordt bedoeld. Daarnaast is het ook van belang om een goed beeld van de beginsituatie te krijgen, zodat vergelijking mogelijk is. Naast de drie observatiemomenten zal ook aan het begin van dit onderzoek een observatie worden verricht om te kunnen vergelijken wat het effect van het inzetten van de interventies is geweest.

2.5. Waarop kun je voortbouwen: wat is er al t.a.v. werkhouding, aandacht en motivatie bij leerlingen

Er is veel literatuur te vinden over de onderwerpen werkhouding, aandacht en motivatie bij leerlingen. Drie verschillende aspecten die volgens de literatuur (Rietman 2009, Algra 2008 en Timmerman 2002) veel overeenkomsten hebben en met elkaar samenhangen. Zijn de leerlingen niet gemotiveerd of is de aandacht ver te zoeken, dan zal ook de werkhouding zwak zijn.

Naast de literatuur beschikt de school over dossiers van de leerlingen waarin ook de (gediagnosticeerde) leer- en/of gedragsproblemen zijn opgenomen die een invloed kunnen hebben op hun werkhouding, aandacht en motivatie. Leerlingen met ADHD of autisme hebben meer moeite om zich lang op een taak te concentreren of überhaupt tot werken te komen (Algra, 2008). Ze worden afgeleid door de prikkels om zich heen. Maar er zijn ook andere redenen, denk maar eens aan te weinig slaap, geen ontbijt, de thuissituatie en de (lange) busreis naar school toe. Ook kun je als leerkracht terug kijken in het journaal naar de werkhouding (e.a.) tijdens het vorige schooljaar. Hierin wordt per leerling vermeld wat er het afgelopen jaar met deze leerling is gedaan, wat opviel en waar leerkrachten bij deze leerling extra op moeten letten. Op school worden de leerlingen goed in de gaten gehouden, vooral gericht op leer- en/ of gedragsproblemen.

Maar kijken we wel genoeg naar de leerlingen en hun manier van werken, weten we wat hun voorkeuren zijn en kijken we als leerkrachten wel genoeg naar ons eigen leerkrachtgedrag en het effect daarvan op de leerling?

2.6. Wat is de zingeving van mijn onderzoek voor het team en andere leerkrachten

Mijn eigen belang bij dit onderzoek is dat ik wil ontdekken hoe je als leerkracht door middel van (bestaande) interventies invloed kan hebben op de werkhouding van leerlingen. Aan het begrip werkhouding zitten motivatie en aandacht verbonden. Is er geen motivatie en/of aandacht, dan zal de werkhouding ook minder zijn. Rietman (2009) gebruik hiervoor een formule; "*Werkhouding = lichaam + alertheid + motivatie + aandacht*". In hoofdstuk 4 wordt dieper op de verschillen van deze begrippen ingegaan.

Met dit onderzoek wil ik verder het team en andere leerkrachten handreikingen bieden wanneer zij problemen ervaren met betrekking tot de werkhouding, aandacht en motivatie bij leerlingen in hun groep. Door te verwijzen naar literatuur, maar ook door de uitwerkingen in het onderzoek en de interventies die zijn uitgevoerd krijgen de leerkrachten meer zicht op de werkhouding van leerlingen en de factoren die een rol kunnen spelen en hoe die factoren met passende interventies te stimuleren.

Door het inclusief onderwijs wat steeds meer zijn intrede zal gaan doen (nu nog in de vorm van passend onderwijs) zullen wij als leerkrachten onderwijs moeten gaan aanbieden afgestemd op de individuele leerling. Met dit onderzoek kan een bijdrage worden geleverd aan de uitwerking van passend onderwijs op deze SBO school.

Verantwoording van de vraagstelling

In dit hoofdstuk worden de verschillende onderdelen van de vraagstelling beschreven. Deze onderdelen worden toegelicht, door duidelijk te maken wat er mee wordt bedoeld. Hierdoor zal ook de realistische inschatting van de onderzoekbaarheid en de haalbaarheid daarvan helder worden.

3.1. Vraagstelling

Hoe *stimuleer* je de **aandacht** en **motivatie** bij zes **leerlingen** in de leeftijd van twaalf jaar op een SBO school om de **werkhouding** te *verbeteren*?

In mijn vraagstelling worden de werkwoorden stimuleren en verbeteren gebruikt. Met stimuleren wordt het prikkelen/ aansporen van de leerlingen bedoeld, zodat hun aandacht en motivatie beter wordt, met als doel dat hun werkhouding verbeterd. Met het woord verbeteren wordt het in positieve zin veranderen van de werkhouding van de leerlingen bedoeld.

○ Aandacht

Een juiste vorm van aandacht is een van de voorwaarden om een goede werkhouding te creëren. Aandacht is het selectief richten op een doel, in het geval van de leerlingen op een (onderwijs)activiteit.

De vorm van aandacht en mate van concentratie in de klas is afhankelijk van de activiteit. Aandacht is belangstelling voor een activiteit. De mate van aandacht en daarmee het vermogen om te concentreren kan variëren. Binnen het onderwijs moet een kind tot op zekere hoogte in staat zijn om de aandacht

- te richten op iets → bijvoorbeeld instructie en zich niet laten afleiden door iets anders.
- vol te houden → bijvoorbeeld doorgaan tot het af is.
- te verdelen → bijvoorbeeld je aandacht richten op de taak en de tijd (Algra, 2008 pag. 19).

○ Motivatie

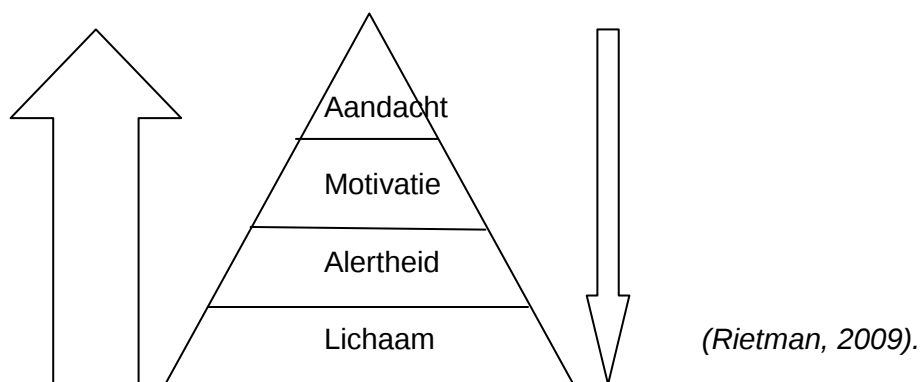
De motivatie van kinderen om de aangeboden taken uit te voeren, is cruciaal voor hun werkhouding. Net zoals aandacht is motivatie een van de voorwaarden om een goede werkhouding te creëren. Kinderen zijn bereid te werken aan taken die aan de volgende eisen voldoen: veilig, niet te bekend (dat is saai), niet te onbekend (dat is te moeilijk of zelfs eng) en leuk! Dit lijkt een open deur, maar toch krijgen veel kinderen regelmatig te moeilijke of te makkelijke taken aangeboden. Taken die aanspreken liggen in de 'zone van naaste ontwikkeling'. Dat betekent dat een taak uitdaagt, maar niet ontmoedigt, net voorbij het beheersingsniveau ligt en net vóór het frustratieniveau. Motivatie komt grotendeels voort uit emotie. Je vindt iets leuk, spannend of de moeite waard en dan ben je bereid hard te werken. Een benaderingswijze die hier opgericht is, is die van meervoudige intelligentie. Daarnaast is het goed dat leerlingen een positief beeld van zichzelf hebben. Laat ze hun sterke kanten zien en werk met (gemeende) complimentjes (Rietman, 2009).

- Leerlingen

Met de leerlingen worden zes leerlingen van BB6 bedoeld van het schooljaar 2010-2011. De groep bestaat uit 13 leerlingen in de leeftijd van +/- 12 jaar. De groep bestaat uit 3 meiden en 10 jongens. Deze leerlingen hebben een leer- en/of gedragsprobleem, waardoor ze een plekje op het SBO (speciaal basisonderwijs) hebben gekregen. De niveauverschillen in de groep lopen uiteen, zowel cognitief als sociaal emotioneel.

- Werkhouding

De werkhouding van kinderen wordt op verschillende niveaus in lichaam en zenuwstelsel bepaald. Hierin zijn vier niveaus te onderscheiden: lichaam, alertheid, motivatie en aandacht. De werkhouding van kinderen is een optelsom van processen op deze niveaus.

Een goede werkhouding is dus van veel factoren afhankelijk. Om de motivatie en aandacht bij de leerlingen te prikkelen zal dus ook naar de alertheid en het lichaam moeten worden gekeken. Rietman (2009) schrijft dat de werkhouding een optelsom is van deze vier factoren. De lagere niveaus beïnvloeden de hogere niveaus zonder dat we er bewust van zijn. De invloed van de lagere niveaus is krachtig en vrijwel niet bewust te versterken, terwijl de invloed van het hoogste niveau beperkt is.

3.2. Waar het accent van het onderzoek op zal liggen

In dit onderzoek zal het accent op het stimuleren van de aandacht en motivatie worden gelegd, waardoor de werkhouding van de leerlingen zal verbeteren. Ik heb voor deze vraag gekozen omdat ik gedurende dit schooljaar heb ondervonden hoe moeilijk het is om leerlingen überhaupt aan het werk te krijgen en hun te stimuleren geconcentreerd aan de taak te (blijven) werken. Ik begon mij af te vragen wat de oorzaak zou kunnen zijn achter die slechte werkhouding en hoe ik hier (voor zo ver mogelijk) nog invloed op zou kunnen uitoefenen. Ik wilde voor mijzelf kennis en vaardigheden gaan verzamelen, zodat ik in de toekomst (in mijn eigen groep) tijdig op de werkhouding kan inspelen.

Om de aandacht en motivatie te stimuleren zal er gekeken worden naar de voorkeursstijlen informatie- opnamekanaal van de leerlingen, het werken met mandala's, en de meervoudige intelligentie. Er een tijdsteekproef worden afgenomen tijdens het zelfstandig werken om te kijken hoelang de leerlingen taakgericht bezig kunnen zijn (concentratieboog). Mijn interesse ligt bij de vraagstelling of je door middel van genoemde interventies invloed kunt uitoefenen op de motivatie en aandacht van de leerlingen en in de nameting kunt aantonen of de werkhouding is verbeterd. Deze nameting wordt met een drietal tijdsteekproeven gedaan.

In dit onderzoek zal alleen gekeken worden naar de factoren in het kind zelf. Naast de kindfactoren spelen er ook omgevingsfactoren een rol, denk hierbij aan bijvoorbeeld, de inrichting van het klaslokaal, de leerkracht en de thuissituatie.

3.3. Theoretische, praktische en maatschappelijke relevantie

Dit onderzoek is relevant voor leerkrachten in het primair basisonderwijs, zowel regulier als speciaal. Het biedt hen verschillende handreikingen om uiteindelijk de werkhouding van leerlingen te stimuleren/verbeteren. Door het eventuele meer en meer invoeren van passend onderwijs om vervolgens ook de weg naar inclusief onderwijs in te kunnen slaan, zal er in een groep steeds meer van de leerkracht worden gevraagd en zal er ook veel van het pedagogisch klimaat in de groep worden verwacht. Elk kind zal in kaart moeten worden gebracht om het zo optimaal mogelijk te kunnen laten functioneren. Naast het huidige leerlingvolgsysteem zal er meer maatwerk, voor elke leerling afzonderlijk, moeten worden gemaakt. Ook de werkhouding speelt hierin een belangrijke rol. Het is van belang dat de leerkracht deze werkhouding kan stimuleren of kan verbeteren door kijk te hebben op de factoren die hierin een rol spelen en hier ook iets mee te doen.

3.4. Optimaliseren van de opbrengst

Het belangrijkste doel van dit onderzoek is dat het voor leerkrachten duidelijk wordt van welke factoren de werkhouding bij leerlingen afhankelijk is en hoe je deze factoren kunt stimuleren en beïnvloeden. Hierdoor krijgen de leerkrachten meer zicht in de werkhouding van leerlingen en hoe ze deze in hun eigen groep kunnen verbeteren. Met als doel de motivatie en de aandacht bij de taakgerichtheid te stimuleren en beïnvloeden.

Onderzoeksstrategie & theoretisch kader

In dit hoofdstuk wordt de onderzoeksstrategie en het theoretisch kader beschreven. De onderzoeksstrategie zal worden toegelicht en er zal een theoretisch kader ontstaan rondom de vraagstelling van dit onderzoek.

4.1. Onderzoeksstrategie

Het onderzoek dat wordt uitgevoerd heeft als functie vergelijken. Het is een (Quasi) experimenteel onderzoek met een voor- en nameting. Allereerst wordt het gedrag van zes leerlingen onderzocht. Hierin staat de werkhouding centraal, maar er wordt ook gekeken naar de gedragskenmerken, de sociale status en eventuele gediagnosticeerde leer- en/ of gedragsproblemen. Het startniveau van de werkhouding wordt door middel van een tijdsteekproef geobserveerd. Daarna wordt gekeken naar interventies die volgens de theorie de aandacht en motivatie stimuleren en van invloed kunnen zijn op de werkhouding. Bijbehorende testen en observaties worden afgenomen om zo per leerling een beeld te krijgen van zijn of haar voorkeuren. Als nameting worden deze interventies ingezet tijdens de verwerking van lessen en wordt wederom de werkhouding geobserveerd doormiddel van tijdsteekproeven.

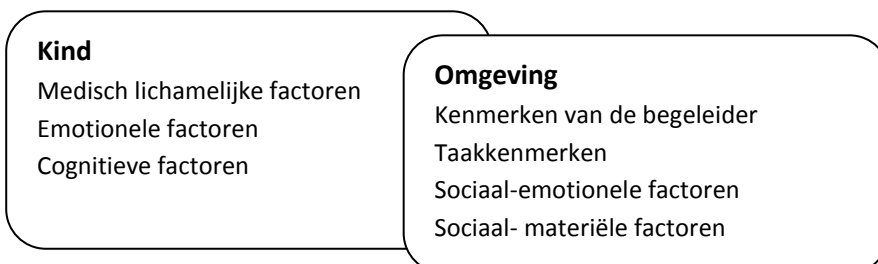
4.2. Het theoretisch kader

4.2.1. Werkhouding en werkhoudingsproblemen

Op een schooldag wordt veel van leerlingen verwacht wat betreft hun werkhouding. Je ziet in bijna elke groep wel een aantal kinderen die niet stil kunnen zitten, door de klas roepen, snel afgeleid zijn of zitten te 'dromen'. Jeninga (2000) schrijft dat dit gedrag van voorbijgaande aard kan zijn, maar de oorzaak ook in biologische factoren kan liggen. ADHD en autisme zijn twee voorbeelden van die biologische factoren. Deze kinderen kunnen meer moeite hebben met hun concentratie en het beginnen aan een taak. Ze worden snel afgeleid door prikkels en hebben moeite om stil te zitten. Onder factoren die van voorbijgaande aard zijn horen; te weinig slaap, geen ontbijt, thuissituatie, de busreis e.d.

“Werkhouding is een verzameling van gedragingen die een taakoplossing positief of negatief kunnen beïnvloeden. In het geval van een negatieve invloed spreken we van werkhoudingsproblemen.” (Timmerman, 2002 p. 13).

Timmerman (2002) spreekt van verschillende gedragingen die goed te koppelen zijn aan de factoren die Jeninga (2000) beschrijft. Ze onderscheidt hierin factoren in het kind zelf en factoren in de omgeving. Deze factoren zijn in onderstaand figuur weergegeven.

Ook Rietman (2009) schrijft dat de werkhouding wordt beïnvloed door factoren. Hij beschrijft er vier; aandacht, motivatie, alertheid en lichaam.

De oorzaak van werkhoudingsproblemen wordt dus door deze vier factoren bepaald. Dit kan per leerling verschillen, waardoor de aanpak dus voor elke leerling anders kan zijn. In het boek van Rietman worden deze vier factoren duidelijk beschreven. Ik heb hier veel nieuwe kennis en nieuwe ideeën uit kunnen halen om aan de slag te gaan met de werkhouding van leerlingen.

4.2.2. De vier factoren

De werkhouding van leerlingen wordt bepaald door een aantal factoren en gedragingen. In de vorige paragraaf zijn deze factoren al kort benoemd. Voor dit onderzoek zal er dieper worden ingegaan op de vier factoren van Rietman (2009), twee van de vier factoren staan centraal in de vraagstelling.

Rietman (2009) maakt gebruik van het model 'Werken met aandacht' waarin hij aangeeft dat de werkhouding van kinderen op verschillende niveaus wordt bepaald. Hij maakt gebruik van de volgende optelsom: 'Werkhouding = lichaam + alertheid + motivatie + aandacht'. Vier factoren die invloed op elkaar hebben en de werkhouding van de leerling in belangrijke mate bepalen. Met alertheid doelt hij op de zintuiglijke prikkels in de omgeving. Als er geen prikkels aanwezig zijn zorgen leerlingen hier zelf voor (zelfregulatie). Het is van belang dat leerlingen hier de ruimte voor krijgen, mits er duidelijke grenzen worden gesteld. Zorg in de groep voor materialen als een zitkussen, stressbal of relaxknijper. Ook het lichaam speelt een grote rol. De begrippen rust, reinheid en regelmaat blijken nog steeds te werken. Om rust te creëren is genoeg slaap wenselijk, maar ook de afwisseling tussen inspanning en ontspanning. In het onderwijs wordt steeds meer gebruik gemaakt van mandala's (zie blz. 15 voor een voorbeeld). Ook Algra (2008) heeft dit als cognitieve oefening in haar boek verwerkt. Het doel is om rust te creëren. Ze werkt alleen met de tekening. Het klaslokaal verduisteren en geurkaarsen gebruiken om tot meditatie te komen wordt niet toegepast. Prof. Dr. R. Franzke (2008) schrijft dat het tekenen van mandala's uit de oosterse godsdiensten komt. Het is in principe in strijd met het christelijke geloof. Het is dus belangrijk om op school na te gaan of het gebruik van mandala's wel of niet wenselijk zijn.

"Als je gemotiveerd bent om iets te zien, te horen of te ontdekken, is het gemakkelijker om je aandacht te concentreren" (Algra, 2008, p.25).

Algra (2008) beschrijft zes concentratiemotieven die elk kind ontwikkelt. Deze concentratiemotieven komen uit het boek van, van Neer (1986) 'Concentratie op school'.

1. Het plezierigheidsmotief; de aandacht wordt gericht omdat er iets leuks te beleven is.
2. Het nieuwheidsmotief: er is iets nieuws wat de moeite waard is om te onderzoeken.
3. Het actiemotief: er is een aanleiding om in beweging te komen en te handelen.
4. Het competentiemotief: het gevoel van eigenwaarde stijgt door aandacht te besteden aan een onderwerp of vaardigheid. Het gevoel van competentie groeit.
5. Het leergierigheidsmotief: de aandacht wordt versterkt omdat er iets geleerd kan worden. De samenhang tussen feiten wordt duidelijker of de eigen vaardigheden kunnen worden uitgebreid.
6. Het eigen- keuze motief: er is veel ruimte om aandacht aan eigen interesses te geven.

Daarnaast zegt Algra (2008) dat leeractiviteiten allereerst inhoud moeten hebben. Leerlingen raken intern gemotiveerd wanneer de inhoud interessant is. Een inhoudelijk interessante les is motiverend genoeg, er zijn dan weinig tot geen externe aandachtstrekkers nodig.

Ook Rietman (2009) zegt dat het werkgebied niet te makkelijk, maar ook zeker niet te moeilijk moet zijn. Kinderen willen niet steeds iets nieuws. Oefenen wat ze pas geleerd hebben is ook leuk en zorgt op den duur voor een competent gevoel. Het is voor kinderen belangrijk om te weten waar ze goed in zijn. Zo ontstaat een positief zelfbeeld. Voor een positief zelfbeeld zijn complimenten onmisbaar.

Volgens Rietman (2009) moet leren leuk zijn. Hij zegt dat motivatie grotendeels voorkomt uit emotie. Je vindt iets leuk, spannend of de moeite waard, je bent dan bereid om hard te werken. Meervoudige intelligentie is een benaderingswijze die er op gericht is leerlingen te raken op gebieden die ze interesseren.

“Meervoudige intelligentie is een model dat zich niet bezig houdt met hoe slim iemand is, maar meer met de vraag; ‘Hoe ben je slim?’.” (Wielinga, 2003, p.9)

Het model ‘meervoudige intelligentie’ is ontwikkeld door de psycholoog Howard Gardner. Op de website Leraar24.nl (2009) wordt beschreven dat Gardner er vanuit gaat dat meerdere intelligenties ontwikkelbaar zijn. Gardner definieert intelligentie als volgt: "Intelligentie is het vermogen om problemen op te lossen en ook het vermogen om nieuwe problemen te bedenken." Gardner gaat er dus vanuit dat er meer is dan alleen de verbale en performale intelligentie. Hij hanteert acht intelligenties:

1. Verbaal/ linguïstisch (woordknap)	5. Lichamelijk/ kinetisch (beweegknap)
2. Intrapersoonlijk (zelfknap)	6. Logisch/ mathematisch (rekenknap)
3. Inter-persoonlijk (mensknap)	7. Visueel/ ruimtelijk (beeldknap)
4. Naturalistisch (natuurknap)	8. Muzikaal/ ritmisch (muziekknep)

Zoals Algra (2008) al zei is het makkelijker om je aandacht ergens voor op te brengen wanneer je gemotiveerd bent. In de psychologie worden er verschillende soorten van aandacht onderscheiden. Mensen ontwikkelen een persoonlijke voorkeur voor het schenken van aandacht. Zo ontwikkelen mensen een voorkeur voor een bepaald kanaal waarmee ze informatie opnemen. Ze kunnen visueel, auditief, of tactiel- motorisch zijn ingesteld. Om te achterhalen hoe het bij de leerlingen zit bestaat er een test voorkeurenstijlen informatie opnamekanaal (Algra, 2008, p. 59). Met de test kan worden onderzocht welke voorkeursstijlen de leerlingen in de middenbouw en bovenbouw hanteren en welke informatie opnamekanalen bij hen meer of minder zijn ontwikkeld, met andere woorden of zij visueel, auditief, of tactiel- motorisch zijn ingesteld. De scores (resultaten) uit deze test kunnen een uitgangspunt zijn voor training op de minder ontwikkelde gebieden en/of bieden kanten voor een effectieve instructie in de groep. Door een aansluitende vorm van instructie te kiezen (visueel, auditief, praktisch of gecombineerd) is de kans op een vloeiende overdracht van kennis het grootst.

Algra (2008) zegt dat aandacht sterk en intensief kan zijn of iemand kan juist weinig aandacht geven aan iets (intensiteit). En het ene kind neemt leerstof op door te kijken en te luisteren: passieve vorm van aandacht, terwijl het andere kind het prettig vindt om zelf iets te moeten doen: actieve aandacht (de mate van activiteit). Om de aandachtstypen van de leerlingen in kaart te brengen bestaat er een observatielijst (Algra, 2008, p. 57). Deze kan de leerkracht voor een groot deel zelf invullen. Soms zal ook de leerling naar zijn mening worden gevraagd of advies aan ouders worden gevraagd. Andere voorkeuren die Algra (2008) in haar boek beschrijft zijn:

1. De breedte van de aandachtsinhoud	3. Nauwkeurigheid	5. Duur
2. De aandachtsgerichtheid	4. Beweeglijkheid	6. Gelijkmaticheid

Deze eerste vier soorten van aandacht worden vaak geclusterd in twee groepen:

A. smalle, detaillistische, diepgaande en gefixeerde aandacht

B. brede, globale, oppervlakkige en fluctuerende aandacht.

In het boek van Algra staan heel veel les ideeën die in te zetten zijn om de rust, aandacht en concentratie in de klas terug te krijgen. Het is een prettig leesbaar boek dat mij kennis heeft laten maken met de inzet van mandala's, en zoals hierboven duidelijke beschrijvingen geeft wat betreft de begrippen die rondom de werkhouding centraal staan.

4.2.3. Klassenmanagement

Naast de factoren die invloed hebben op de werkhouding van kinderen speelt ook het klassenmanagement een grote rol. Als leerkracht ben jij voor het klassenmanagement verantwoordelijk. Wyffels (2006) vergelijkt de leerkracht als een soort coach en heeft het in zijn boek dan ook over het coachen van je klas.

“Coachen is begeleiden, helpen, opleiden, maar ook uitdagen en eisen stellen. Coachend onderwijzen is samen op weg gaan binnen de grenzen die de coach stelt. Anders gezegd: een juiste balans zoeken tussen het bieden van ruimte voor de eigen ontwikkeling en het eigen leerproces van de leerling en het aanbieden, voordoen en aanleren van de leerkracht”. (Wyffels, 2006, p. 11)

Algra (2008) beschrijft vijf klassenzaken die een grote rol spelen in het klassenmanagement en die van invloed zijn op de werkhouding van de leerlingen. In bijlage 1 is een uitgebreide beschrijving van de klassenzaken te vinden.

1. Inrichting
2. Pedagogisch klimaat
3. Didactisch klimaat
4. Leraargedrag
5. Gedifferentieerd werken/ zorgverbreding

4.2.4. Inclusie en werkhouding

Inclusief onderwijs gaat er vanuit dat alle kinderen, zowel kinderen met als zonder een handicap, een plaats verdienen op een school in hun eigen omgeving.

“Inclusief onderwijs wil samen met ouders, volwassenen en leerlingen in hun directe omgeving onderwijs aanbieden, wat tegemoet komt aan de diversiteit van behoeften van leerlingen, met of zonder beperking. Dit betekent dat er een leeromgeving gecreëerd wordt binnen één schoolgebouw, die optimale, excellente leerervaringen aanbiedt, die zowel de cognitieve, de creatieve als de sociale ontwikkeling van leerlingen bewust bevordert.” (Stichting inclusief onderwijs)

Binnen het onderwijs is steeds vaker te zien dat kinderen zich moeilijk kunnen concentreren, hun werkhouding zwak is en ze heel snel afgeleid zijn. De klas op het SBO waar dit onderzoek betrekking op heeft laat dit ook zien. Door de grote van de groep (13 leerlingen) kunnen we hier veel tijd en energie in steken, en nog is het moeilijk om hier een juiste balans in te vinden. Met het oog op inclusie zullen deze leerlingen op den duur ook in het reguliere onderwijs moeten functioneren, al dan niet met extra ondersteuning. De groepen zullen daar groter zijn wat zorgt voor meer onrust en prikkels en ook de aandacht van de leerkracht zal minder worden. Extra hulp (klassenassistent) zal wenselijk worden, willen we voorkomen dat leerlingen met een handicap ondersneeuwen en zich niet optimaal kunnen ontwikkelen.

“Inclusief onderwijs is onderwijs waarbij elk kind, ongeacht IQ of handicap, ras of religie, sekse of sociale klasse, in de klas zit met zijn leeftijdsgenoten, waarbij de leerkracht elke ondersteuning krijgt die nodig is om elk kind in de klas goed onderwijs te kunnen geven (Grooff, 2004, p10).”

Ook Grooff (2004) geeft aan dat op een school voldoende expertise aanwezig moet zijn om kinderen te kunnen begeleiden met een handicap en leer- en/of gedragsproblemen.

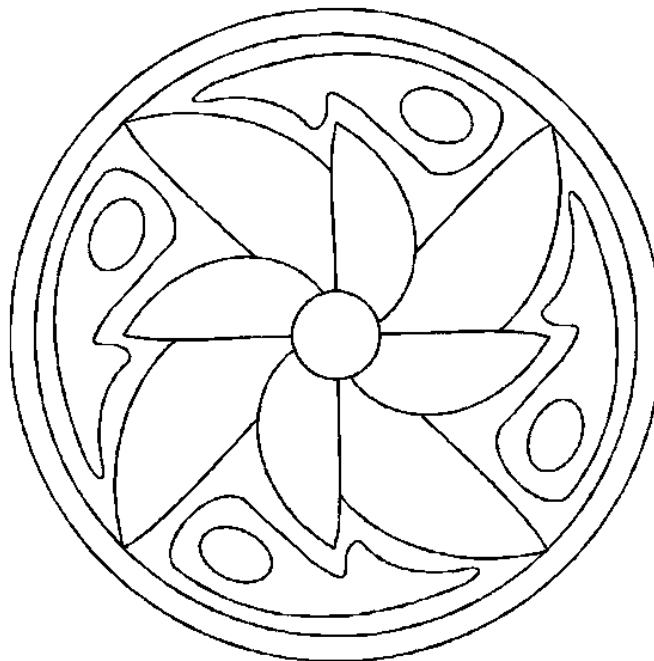
Als het echt lukt om de dingen die het ministerie van onderwijs wil realiseren te bewerkstelligen, kan inclusief onderwijs een positieve uitwerking hebben. Het is en blijft van belang dat de kinderen die extra zorg nodig hebben niet ondersneeuwen, en hun zorg krijgen die ze nodig hebben. Het zal voor veel verandering in onderwijsland moeten zorgen om het uiteindelijk draaiende te krijgen. Ook Fransen en Frederix (2000) zeggen dat er veel moet veranderen om deze integratie mogelijk te maken.

4.3. Toelichting op het theoretisch kader

Uit de literatuur is duidelijk naar voren gekomen dat de werkhouding van leerlingen afhankelijk is van verschillende factoren. Deze factoren of gedraging (Timmerman, 2002) kunnen de werkhouding positief of negatief beïnvloeden. In de praktijkklas waar dit onderzoek betrekking op heeft zijn zes willekeurige leerlingen uitgekozen om te onderzoeken of de werkhouding verbeterd wanneer twee factoren (positief) worden gestimuleerd. Het is belangrijk om de literatuur te bestuderen en te ontdekken wat die factoren precies zijn en wat ze inhouden en nog belangrijker hoe deze op een positieve manier te stimuleren.

Met dit onderzoek zal gekeken worden naar de twee factoren aandacht en motivatie en zullen interventies worden ingezet om de voorkeuren van de leerlingen te achterhalen. Deze interventies zijn in het theoretisch kader beschreven en gekoppeld aan de factor waar het invloed op uit moet oefenen.

Uiteindelijk zullen deze voorkeuren in de praktijk worden ingezet om uiteindelijk de conclusie te kunnen trekken of deze de aandacht en motivatie zodanig hebben gestimuleerd dat de werkhouding is verbeterd.

Mandala

Hoofdstuk 5.

Methode

In dit hoofdstuk wordt een beschrijving gegeven hoe het onderzoek is uitgevoerd. Hoe zijn de gegevens verzameld en geanalyseerd en wat zijn uiteindelijk de resultaten van het onderzoek. Naast de vraagstelling worden in dit hoofdstuk ook de deelvragen beschreven en verder uitgewerkt.

5.1. Doelgroep van het onderzoek

De belangrijkste doelgroep voor dit onderzoek zijn de leerkrachten uit het reguliere en speciaal basisonderwijs die te maken hebben met werkhoudingsproblemen in hun groep. Werkhoudingsproblemen zullen bij leerlingen blijven bestaan, ook in de toekomst. Het is van belang dat (beginnende) leerkrachten adequaat kunnen handelen wanneer een leerling werkhoudingsproblemen vertoont. Daarnaast vervullen ook zes leerlingen van BB6 een belangrijk deel van de doelgroep. Zij zullen als proefpersoon figureren en door middel van hun resultaten uit de nulmeting en nameting worden conclusies getrokken. Door dit onderzoek hoop ik als leerkracht handvaten te krijgen om leerlingen met werkhoudingsproblemen specifiek te kunnen begeleiden.

5.2. De deelvragen

In dit onderzoek staat de volgende onderzoeksvraag centraal:

Hoe stimuleer je de aandacht en motivatie bij leerlingen in de leeftijd van twaalf jaar op een SBO school om de werkhouding te verbeteren?

Om een antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvraag zijn er deelvragen geformuleerd die zijn onderzocht door middel van verschillende interventies, observaties, literatuuronderzoek en gesprekken met diverse bronnen zoals; de groepsleerkrachten en leerlingen

1. Hoe functioneren de leerlingen tijdens de start van het onderzoek binnen de groep qua werkhouding?
2. Hoe wordt de aandacht en motivatie van de leerlingen door middel van interventies gestimuleerd?
3. Tijdens welke interventie(s) laten de leerlingen een verbetering zien in het taakgericht werken?

5.3. Onderzoeksplanning

In het overzicht hieronder staat kort de planning van het onderzoek beschreven. In bijlage 2 is de uitgebreide versie van het tijdspad te vinden, waarin alle handelingen, afspraken en opmerkingen zijn beschreven.

- o Januari 2011: Vormgeven van het onderzoeksplan
- o Februari 2011: Presentatie en theorie
- o Maart 2011: Onderzoeksplan aanpassen, nieuw onderwerp + theorie
- o April 2011: Observaties
- o Mei 2011: Vragenlijsten & nameting (observaties)
- o Juni 2011: Conclusie & Reflectie

5.4. Dataverzameling

1. Hoe functioneren de leerlingen tijdens de start van het onderzoek binnen de groep qua werkhouding?

Timmerman (2002) spreekt van verschillende gedragingen die een taakoplossing positief of negatief kunnen beïnvloeden. Deze gedragingen kunnen in het kind zelf of in de omgeving zitten. Om een beeld te krijgen van eventuele gedragingen die van invloed kunnen zijn op de werkhouding zijn de dossiers en het sociogram van zes leerlingen bekeken. Belangrijke punten gericht op de werkhouding/taakgerichtheid zijn hier uitgehaald. Daarnaast is er door middel van de tijdsteekproef van zes leerlingen een observatie gemaakt waarin de werkhouding bij de start van het onderzoek wordt weergegeven (nulmeting). De tijdsteekproef laat zien hoelang een leerling taakgericht bezig kan zijn en is opgedeeld in vijf categorieën; taakgericht bezig, kijken, storen, lopen en anders (zie bijlage 4).

2. Hoe wordt de aandacht en motivatie van de leerlingen doormiddel van interventies gestimuleerd?

In de literatuur worden verschillende interventies aangereikt die van invloed zijn op de werkhouding van leerlingen. Voor dit onderzoek is gekeken naar interventies die de aandacht en motivatie moeten stimuleren. Om deze interventies in te kunnen zetten is het van belang om te achterhalen wat per leerling aan de orde is. Allereerst is er een test afgenomen om het informatie opname kanaal vast te stellen. Het informatie opname kanaal kan invloed hebben op de aandacht van de leerlingen. Ook hebben de leerlingen een meervoudig intelligentietest ingevuld. In hoofdstuk 4 wordt deze interventie duidelijk beschreven. Bij het analyseren van die test komen er intelligenties naar voren die de voorkeur hebben of juist helemaal niet. Door het inzetten van meervoudige intelligentie wordt de motivatie beïnvloed. De resultaten uit de testen zijn uiteindelijk ingezet bij de nameting (deelvraag 3) van het onderzoek.

In de theorie wordt beschreven dat het werken met mandala's zorgt voor rust (lichaam). Het lichaam is volgens Rietman (2009) krachtig qua invloed en vrijwel niet bewust te versterken. Tijdens de nameting zal de mandala dan ook worden ingezet om te bekijken wat de invloed is op de werkhouding van de leerlingen.

3. Tijdens welke interventie(s) laten de leerlingen een verbetering zien in het taakgericht werken?

Om te achterhalen wat het effect van de interventies (meervoudige intelligentie, informatie opname kanaal en de mandala) is, worden er drie afzonderlijke lessen gegeven waarin de interventies aan bod komen. De leerlingen krijgen een korte instructie en gaan dan zelfstandig of in tweetallen aan de slag. Door middel van de tijdsteekproef worden de zes leerlingen weer geobserveerd. Deze observatie wordt ondersteund door filmmateriaal om nog eens kritisch terug te kunnen kijken.

De observaties worden daarna geanalyseerd en vergeleken met de resultaten uit de nulmeting en de resultaten onderling. De leerlingen waarbij dit onderzoek is uitgevoerd zijn verschillend van elkaar. Twee leerlingen zijn introvert (stil, verlegen, teruggetrokken) en tonen soms wat vormen van faalangst, terwijl de andere vier leerlingen extravert zijn (druk, beweeglijk, aandacht trekken). De extraverte leerlingen zijn ook nog in twee groepen te verdelen. Zo hebben twee leerlingen ADHD en ADHD + autisme (gediagnosticeerd). Hier zal bij de analyse en de verslaglegging van de resultaten rekening mee worden gehouden.

5.5. Data-analyse

De tijdsteekproef (bijlage 4) aan het begin van dit onderzoek wordt uitgewerkt aan de hand van een grafiek (bijlage 3). De resultaten die de leerlingen laten zien worden omgezet in percentages. In de grafiek wordt alleen het percentage van taakgerichtheid weergegeven per leerling. Uit de leerling-dossiers en het sociogram zijn bij zes leerlingen opvallendheden gehaald die van invloed kunnen zijn op de werkhouding. Deze kenmerken zijn omgezet in drie aparte grafieken. In bijlage 5 is de grafiek met de resultaten uit het sociogram te vinden. In bijlage 6 worden de leer- en gedragsproblemen en de gedragskenmerken uitgewerkt.

Bij de uitwerking van de resultaten verkregen uit de interventies (test meervoudige intelligentie en informatie opname kanaal) worden de resultaten omgezet in diagrammen. De resultaten uit de meervoudige intelligentietest worden omgezet in een staafdiagram (bijlage 9). Voorbeeld: leerling X scoort op woordknap 10, dan wordt dit ook in het diagram ingevuld. Uiteindelijk wordt zichtbaar welke intelligenties hoog scoren, maar ook welke intelligenties laag scoren. Voor dit onderzoek zijn vooral de intelligenties van belang die hoog scoren. De resultaten van het informatie opname kanaal (bijlage 7) worden op dezelfde manier verwerkt. Voorbeeld: leerling X scoort op lezen 4, dan wordt dit ook in het diagram ingevuld. Uiteindelijk worden zowel de voorkeuren zichtbaar als de voorkeurstijlen waaraan nog kan worden geoefend. Voor dit onderzoek zijn vooral de voorkeuren die hoog scoren van belang.

Om te kunnen zien of de interventies weldegelijk invloed hebben op de werkhouding van de leerlingen worden deze tijdens lesactiviteiten ingezet. Wederom wordt er gebruik gemaakt van de tijdsteekproef, die per interventie (mandala, meervoudige intelligentie, informatie opname kanaal) wordt gebruikt om de werkhouding van de zes leerlingen te observeren (nameting).

Deze resultaten worden in een grafiek gezet (bijlage 11) en vergeleken met elkaar en met de resultaten uit de tijdsteekproef aan het begin van dit onderzoek. Uit de vergelijking van de resultaten uit de nulmeting en de nameting moet dan het antwoord op de onderzoeksvraag komen.

5.6. De resultaten

1. Hoe functioneren de leerlingen tijdens de start van het onderzoek binnen de groep qua werkhouding?

Aan het begin van het onderzoek is een tijdsteekproef uitgevoerd om het startniveau van de leerlingen te bepalen qua werkhouding. In bijlage 3 is een grafiek te vinden met de resultaten uit de tijdsteekproef. Het gemiddelde percentage (landelijk bepaald) ligt rond de 70%. De grafiek toont aan dat vier van de zes leerlingen onder dit gemiddelde zit, waarvan twee leerlingen zelfs resultaten beneden 50% halen. In bijlage 4 zijn de observatieformulieren van de tijdsteekproef te vinden.

Naast de tijdsteekproef is er ook gekeken naar de sociale status van de zes leerlingen binnen de hele groep (13 leerlingen) doormiddel van een sociogram en is er gekeken naar de gedragskenmerken. De resultaten van het sociogram zijn in bijlage 5 te vinden. Op sociaal gebied zijn er twee leerlingen die buiten de groep vallen. Opvallend is dat de ene leerling een hele slechte werkhouding heeft < 50% en de andere leerling juist een hele goede > 70%. Op het gebied van samenwerken zijn de resultaten iets anders. Dezelfde twee leerlingen vallen wederom buiten de groep, maar scoren neutraal gezien nu hoger. De gedragskenmerken zijn verdeeld over een tabel en een grafiek.

In de tabel worden de leer- en/of gedragsproblemen (gediagnosticeerd) weergegeven, terwijl in de grafiek juist gedragskenmerken naar voren komen die door de groepsleerkrachten in de groep worden gezien. Vier van de zes leerlingen hebben een gediagnosticeerde stoornis en meer dan de helft vertoont druk gedrag en is snel afgeleid. In bijlage 6 zijn een tabel en een grafiek te vinden die een overzicht geven.

2. Op welke manier wordt de aandacht en motivatie van de leerlingen doormiddel van interventies gestimuleerd?

Om te achterhalen op welke manier de aandacht en motivatie bij de zes leerlingen wordt gestimuleerd zijn er een tweetal testen/vragenlijsten afgenomen. Allereerst hebben ze de test voorkeurenstijl informatie opname kanaal gemaakt. In bijlage 7 is een grafiek te vinden met de resultaten uit de test. De test laat zien dat vooral het visuele gedeelte hoog scoort. Bij het visuele gedeelte hebben de leerlingen tien voorwerpen gezien die ze moeten onthouden en daarna op moeten schrijven. Het opname kanaal lezen scoort daarentegen het laagst. In bijlage 8 zijn de ingevulde testen te vinden. Om te achterhalen op welke gebieden leerlingen zijn te motiveren hebben ze de vragenlijst van meervoudige intelligentie ingevuld. De resultaten zijn per leerling omgezet in een grafiek. De resultaten laten zien dat een groot gedeelte van de leerlingen mens knap is en dus graag wilt samenwerken (coöperatieve werkvormen e.d.). Verder scoren de intelligenties rekenknap en woordknap een heel stuk minder. In bijlage 9 zijn alle resultaten terug te zien in de grafiek.

3. Tijdens welke interventie(s) laten de leerlingen een verbetering zien in het taakgericht werken?

Aan het einde van het onderzoek zijn er drie tijdsteekproeven afgenomen om een nameting te kunnen doen. Per tijdsteekproef werd er gewerkt met een interventie gekoppeld aan de voorkeuren van de leerlingen. Deze resultaten zijn bij elkaar in een grafiek gezet en daarna ook in een aparte grafiek samen met de resultaten uit de nulmeting. Het gemiddelde percentage (landelijk bepaald) ligt rond de 70%. De grafieken tonen aan dat over het algemeen de werkhouding is verbeterd ten opzichte van het startniveau na het inzetten van de interventies. Daarnaast is ook te zien dat de resultaten nu rond de 70% liggen of zelfs hoger (een enkeling uitgezonderd). In bijlage 10 zijn beide grafieken te vinden die de resultaten duidelijk weergeven. In bijlage 11 zijn de observatieformulieren van de tijdsteekproeven te vinden.

5.7. Interpretatie van de resultaten

5.7.1. Betrouwbaarheid

Doordat er tijdens dit onderzoek is gewerkt met triangulatie kan worden gezegd dat dit onderzoek een hoge mate van betrouwbaarheid heeft. Er is steeds vanuit verschillende invalshoeken naar de deelvragen gekeken. De observaties zijn ondersteund door filmmateriaal en telkens rond hetzelfde tijdstip afgenomen. Door zowel bij de voor- als de nameting gebruik te maken van triangulatie is er een duidelijk beeld ontstaan van de zes leerlingen wat betreft hun werkhouding en wat de invloeden zijn van de toegepaste interventies hierop.

5.7.2. Validiteit

Praktijkonderzoek is valide wanneer er triangulatie is toegepast. De triangulatie van dit onderzoek bestaat uit methode- en bronnentriangulatie. Per deelvraag zijn er minimaal drie methodes en drie bronnen ingezet om het onderzoek zo betrouwbaar mogelijk te maken en te laten slagen.

Hieronder zal in een overzicht de triangulatie worden beschreven per deelvraag. Er kan geconcludeerd worden dat dit onderzoek valide is omdat er triangulatie heeft plaatsgevonden.

1. Hoe functioneren de leerlingen tijdens de start van het onderzoek binnen de groep qua werkhouding?

Methodetriangulatie

○ Observaties	Tijdsteekproef aan het begin van dit onderzoek (nulmeting)
○ Documentenstudie	Leerlingen dossiers
○ Vragenlijst	Sociogram, afgenomen bij de leerlingen

Bronnentriangulatie

○ Leerlingen	Zij hebben een grote rol gespeeld bij de nulmeting (observaties)
○ Kritische vrienden	Tips en aanbevelingen m.b.t. deze deelvraag
○ Groepsleerkrachten	Gedragskenmerken aangedragen

2. Hoe wordt de aandacht en motivatie van de leerlingen doormiddel van interventies gestimuleerd?

Methodetriangulatie

○ Vragenlijst	Meervoudige intelligentie
○ Test	Informatie opname kanaal
○ Documentstudie	Literatuur m.b.t. inzetten van mandala's

Bronnentriangulatie

○ Leerlingen	Hebben de test en vragenlijst gemaakt
○ Kritische vrienden	Tips en aanbevelingen m.b.t. deze deelvraag
○ Opleiders	Bruikbare literatuur & handreikingen voor scherper maken van de deelvraag

3. Tijdens welke interventie laten de leerlingen een verbetering zien in het taakgericht werken?

Methodetriangulatie

○ Observatie 1	Tijdsteekproef mandala
○ Observatie 2	Tijdsteekproef informatie opname kanaal
○ Observatie 3	Tijdsteekproef meervoudige intelligentie

Bronnentriangulatie

○ Leerlingen	Zij hebben een grote rol gespeeld bij de nameting (observaties)
○ Groepsleerkrachten	Hebben tijdens hun lesactiviteiten de interventies ingezet
○ Kritische vrienden	Tips en aanbevelingen m.b.t. deze deelvraag

Hoofdstuk 6.

Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk wordt een beschrijving gegeven van de conclusies die getrokken zijn uit de resultaten en leiden tot het beantwoorden van de onderzoeksvraag. Naast de conclusies worden er ook aanbevelingen gedaan m.b.t. het inzetten van interventies om de werkhouding te verbeteren.

6.1. Conclusies

6.1.1. Conclusies deelvragen

Door middel van een drietal deelvragen is er onderzoek gedaan om uiteindelijk antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvraag. Per deelvraag zijn de resultaten in grafieken/tabellen omgezet en conclusies uit getrokken.

1. Hoe functioneren de leerlingen tijdens de start van het onderzoek binnen de groep qua werkhouding?

Aan het begin van dit onderzoek is de werkhouding van zes verschillende leerlingen in kaart gebracht door middel van observaties. Er is gekeken naar hun sociale status, hun eventuele leer- en gedragsproblemen (gediagnosticeerd) en andere gedragskenmerken die van invloed kunnen zijn op de werkhouding. Uit de resultaten van de tijdsteekproef (bijlage 3) is te zien dat de werkhouding bij vier van de zes leerlingen beneden niveau is. Twee van deze leerlingen hebben ADHD waarvan één leerling ook nog een vorm van autisme heeft. Volgens de theorie twee lichamelijke factoren (Rietman, 2009) die een oorzaak kunnen zijn m.b.t. de werkhouding. De leerling met ADHD en autisme laat in het sociogram zien dat zijn status binnen de groep erg negatief is. Ook dit kan weer van invloed zijn op zijn werkhouding. De andere twee leerlingen laten geen (gediagnosticeerde) stoornis zien. Wel horen zij volgens de groepsleerkrachten tot de drukke, snel afgeleide leerlingen. Hier zouden emotionele factoren die de motivatie belemmeren een rol kunnen spelen, zowel thuis als op school. In het sociogram (bijlage 5) van school vallen deze twee leerlingen niet op. In dit onderzoek is de thuissituatie buiten beschouwing gelaten. Er kan dus geconcludeerd worden dat de werkhouding van deze zes leerlingen gemiddeld gezien onder het landelijk gemiddelde van 70% zit, al dan niet beïnvloed door verschillende factoren.

2. Op welke manier wordt de aandacht en motivatie van de leerlingen door middel van interventies gestimuleerd?

Lichaam, alertheid, motivatie en aandacht zijn volgens Rietman (2009) vier belangrijke factoren die van invloed kunnen zijn op de werkhouding. In de vorige deelvraag is beschreven dat er factoren een rol kunnen spelen die de werkhouding belemmeren; lichaam (ADHD, autisme) en motivatie (sociale status/veiligheid). Voor dit onderzoek is er gekeken naar het stimuleren van aandacht en motivatie van leerlingen door middel van drie interventies (mandala, meervoudige intelligentie en informatie opname kanaal). Om met de interventies aan de slag te kunnen gaan zijn er een aantal testen en vragenlijsten afgenomen. Uit de resultaten van het informatie opnamekanaal (bijlage 7) kan worden geconcludeerd dat de aandacht van de zes leerlingen het beste gestimuleerd wordt wanneer er tijdens de instructie van de leerkracht gebruik wordt gemaakt van visueel materiaal. Dit wil zeggen dat ze tijdens hun instructie graag dingen willen zien (foto's, filmmateriaal, visueel stappenplan van de uitvoering e.d.). De ingevulde testen zijn te vinden in bijlage 8.

De resultaten uit de meervoudige intelligentie (bijlage 9) laten per leerling zien wat hun voorkeur is om de motivatie te stimuleren. Wat geconcludeerd kan worden is dat het motiveren door middel van de intelligenties woord knap, reken knap en beweegknap weinig effect zal hebben. Alle zes de leerlingen laten zien dat hun voorkeur totaal niet bij deze drie intelligenties ligt. Wel kan dit voor de leerkracht een teken zijn om deze intelligenties meer te stimuleren, maar dat is voor dit onderzoek niet relevant. Een groot deel van de leerlingen laat zien graag samen te werken (mens knap). Ook beeld knap, dat weer vertaald kan worden naar bijvoorbeeld een visuele instructie, scoort hoog. Bij meervoudige intelligentie kan er geen algemene conclusie getrokken worden die voor alle leerlingen geldt. Een voorbeeld van zo'n vragenlijst is te vinden in bijlage 10. Kortom; het is per leerling afhankelijk wat zijn of haar voorkeuren zijn. Wat opvalt, is dat het visuele gedeelte zowel bij het informatie opname kanaal als bij de meervoudige intelligentie hoog scoort. Ook het samenwerken (meervoudige intelligentie) wordt door het merendeel als positief gezien.

3. Tijdens welke interventie(s) laten de leerlingen een verbetering zien in het taakgericht werken?

Deelvraag 2 en 3 sluiten erg op elkaar aan. Door de resultaten uit deelvraag 2 kan er namelijk gewerkt worden met de leerlingen om antwoord te kunnen geven op de laatste deelvraag. Uit de grafiek (bijlage 11) kan worden geconcludeerd dat vooral de interventie meervoudige intelligentie bij alle leerlingen een positief resultaat laat zien wat betreft hun werkhouding. Door het stimuleren van hun intelligentie tijdens het zelfstandig werken, laten alle zes de leerlingen een taakgerichtheid van meer dan 70% zien. Wanneer de resultaten uit de nulmeting ernaast worden gelegd toont ook deze grafiek aan dat alle leerlingen hoger hebben gescoord wat betreft hun taakgerichtheid. Opvallend is dat bij het stimuleren van het informatie opname kanaal de werkhouding bij de twee leerlingen met ADHD aanzienlijk verbeterd. Terwijl dit bij de andere leerlingen niet het geval is. De resultaten per leerling liggen daarnaast verspreid (57-97%), terwijl bij de resultaten n.a.v. de stimulatie van de meervoudige intelligentie de resultaten tussen de 74 – 91% liggen. Het werken met een mandala voordat de leerlingen aan de slag gaan met hun taak werkt in vergelijking met het startniveau voor iedereen positiever. Bij één leerling blijft het gelijk aan het startniveau (bijlage 11). Wat uiteindelijk geconcludeerd kan worden is dat alle interventies een (kleine) verbetering in de werkhouding laten zien. Per leerling zit hier verschil in. De interventie meervoudige intelligentie laat bij alle leerlingen een vrij stabiel resultaat zien in vergelijking met het startniveau. De andere twee interventies laten uitschieters zien of juist geen verschil in vergelijking tot het startniveau.

6.1.2. Conclusies onderzoeksvraag

Door de resultaten en de conclusies uit de deelvragen te bestuderen kan uiteindelijk ook een conclusie worden getrokken wat betreft de onderzoeksvraag. De onderzoeksvraag van dit onderzoek luidde als volgt:

Hoe stimuleer je de aandacht en motivatie bij zes leerlingen in de leeftijd van twaalf jaar op een SBO school om de werkhouding te verbeteren?

Om de werkhouding te verbeteren en te blijven stimuleren is het van belang om de voorkeuren van de leerlingen in de groep in kaart te brengen en op deze wijze de factoren (aandacht en motivatie) die invloed hebben op de werkhouding positief te stimuleren. Hoe nemen zij het beste informatie op en wat zijn hun intelligenties die geprikkeld kunnen worden? Daarnaast is het ook van belang om na te gaan welke factoren eventueel van invloed kunnen zijn op de werkhoudingproblemen die (sommige) leerlingen laten zien.

Voor dit onderzoek is gekeken naar de twee factoren aandacht en motivatie en hoe die te stimuleren om de werkhouding te verbeteren. In de theorie worden verschillende interventies beschreven die een positieve invloed moeten uitoefenen op de aandacht en motivatie van leerlingen. Uiteindelijk is er in dit onderzoek gebruik gemaakt van drie interventies die in de praktijk zijn ingezet. Wanneer er gekeken wordt naar de resultaten en conclusies uit de deelvragen kan tevens worden geconcludeerd dat het werken met meervoudige intelligentie de motivatie bij de zes leerlingen zodanig stimuleert dat de werkhouding verbeterd. Ook de andere twee interventies (mandala & informatie opname kanaal) laten een verbetering zien. Deze laatste twee zijn er weer meer op gericht om de aandacht te stimuleren. Natuurlijk, elke leerling is anders, zelfs elke groep is anders en wanneer je i.p.v. zes leerlingen een hele groep in kaart gaat brengen is het mogelijk dat er verschillen in voorkeuren zijn. Het is dan de kracht van de leerkracht om af te wisselen in de voorkeuren, zodat elke leerling zo optimaal mogelijk kan werken. Het wil dus niet zeggen dat werken met MI (of een andere interventie) de oplossing is. De oplossing begint bij het kijken naar de leerlingen en hun voorkeuren en vanuit daar zal er een interventie naar voren komen die voor de groep of het individuele kind positief werkt. Kortom de aandacht en motivatie van leerlingen is door middel van interventies te stimuleren, waardoor er ook vooruitgang te zien is in de werkhouding.

6.2. Aanbevelingen

Vanuit dit onderzoek en de positieve resultaten is het aan te bevelen om als leerkracht de voorkeuren van leerlingen in kaart te brengen die de werkhouding stimuleren en/ of verbeteren. Hierin kan de keuze worden gemaakt alleen de kinderen te onderzoeken die werkhoudingsproblemen vertonen, maar het is ook mogelijk om de hele groep in kaart te brengen. Door de factoren die van invloed zijn op de werkhouding van de leerlingen in kaart te brengen en de voorkeuren (uit testen en vragenlijsten) toe te passen in het onderwijs zullen de leerlingen op den duur verbetering in hun werkhouding laten zien. En wat kan de invloed op langere termijn zijn? Om op een juiste manier aan de slag te gaan met het stimuleren en/of verbeteren van de werkhouding in de groep raad ik aan gebruik te maken van het boek 'Kinderen en ... rust, aandacht en concentratie' (Algra, 2008) en het kleine boekje met 25 tips om de werkhouding te verbeteren genaamd 'Werken met aandacht' (Rietman, 2009). Beide werken zijn ook van invloed geweest op de uitwerking van dit onderzoek. Naast de stappen die in dit onderzoek zijn ondernomen, staan in deze boeken nog tientallen andere manieren, weetjes en tips voor leerkrachten beschreven.

Aanbevelingen:

1. Voorkeuren van leerlingen (door middel van interventies) in kaart brengen.
2. Gebruik maken van in deze paragraaf beschreven literatuur om kennis en ideeën op te doen.

6.3. Mogelijk vervolgonderzoek

Het is zinvol om een vervolgonderzoek te laten plaatsvinden. De groep leerlingen die als proefpersoon hebben gefungeerd hebben aangetoond dat aandacht en motivatie te stimuleren zijn en dit effect heeft op hun werkhouding. Om het onderzoek te richten op een hele groep of meerdere groepen zal de validiteit en de betrouwbaarheid van de resultaten groter worden. De conclusies die dan getrokken worden zullen nog concreter zijn, omdat er gebruik is gemaakt van meerdere proefpersonen. Ook is het aan te bevelen om tussentijdse observaties uit te voeren om de betrouwbaarheid te vergroten. Daarnaast zou er ook een vervolgonderzoek kunnen plaatsvinden die zich meer richt op een specifieke groep, bijv. leerlingen met autisme. Dit biedt uiteindelijk weer specifiekere handreikingen voor de leerkracht om de werkhouding van leerlingen met autisme te verbeteren.

Hoofdstuk 7.

Discussie en reflectie

In dit hoofdstuk wordt het uitgevoerde onderzoek bediscussieerd en er wordt gereflecteerd op mijn leerproces als onderzoeker.

7.1. Discussie

Om tot een uitvoerbaar onderzoek te komen ben ik eerst gaan brainstormen over het onderwerp. Mijn keuze is uiteindelijk gevallen op de werkhouding van de leerlingen in mijn groep. Omdat het niet haalbaar bleek te zijn om het onderzoek op de hele groep te betrekken is er in overleg met mijn LOL-begeleider besloten om me te richten op zes leerlingen. Mijn onderzoeksvraag is er dan ook op gericht om aan het einde van het onderzoek verbetering te zien in de werkhouding van deze zes leerlingen. Allereerst is er een voormeting gedaan wat betreft hun taakgerichtheid, er zijn testen en vragenlijsten afgenomen van verschillende interventies om te achterhalen wat de voorkeuren van de leerlingen waren en deze zijn tijdens lessen ingezet. Tijdens deze lessen heb ik een nameting gedaan door wederom met het zelfde materiaal te observeren en een vergelijking te kunnen maken met de resultaten uit de nulmeting. Door de korte tijdsduur en dus de keuze om het onderzoek met zes leerlingen uit te voeren kun je de conclusies niet op de hele klas betrekken. Wel is gebleken dat het inzetten van interventies de werkhouding stimuleren of zelfs verbeteren. Om de betrouwbaarheid van de resultaten groter te maken was het goed geweest gebruik te maken van tussentijdse observaties. Door tussentijds te observeren en de interventies in te zetten kan voorkomen worden dat de eindmeting maar een moment opname is. Door de eindmeting ook te vergelijken met de tussentijdse observaties krijg je een beter beeld van het proces. Het observeren van de taakgerichtheid, de testen en vragenlijsten van de interventies en het uitvoeren van de interventies op het gebied van motivatie en aandacht om uiteindelijk de werkhouding te verbeteren zijn goed uit te voeren. Het is belangrijk om naar het startniveau van de leerlingen te kijken en eventuele factoren die van invloed zijn op de werkhouding. Elke groep en elke leerling is anders, dus ook de uiteindelijke interventie die het beste resultaat biedt kan verschillen (per groep, maar zelfs ook per leerling). De vier factoren; lichaam, alertheid, motivatie en aandacht blijven belangrijke uitgangspunten voor een goede werkhouding. Het onderzoek heeft bij kunnen dragen aan een verbetering in de werkhouding van de zes leerlingen. Door het werken met de interventies is gebleken dat de motivatie en aandacht geprikkeld worden en de werkhouding dus wordt gestimuleerd. De ene interventie had een groter effect op de groep leerlingen dan de andere en ook per leerling zag je hierin nog verschillen. Tijdens de uitvoering van de interventies was er meer rust in de groep, waardoor de leerkracht ook de gelegenheid kreeg om leerlingen met speciale behoeften te kunnen helpen. Doordat de leerlingen beter gefocust waren op de opdracht, werd er ook minder op elkaar gereageerd en onderling verveeld. In principe ben ik over de aanpak van dit onderzoek tevreden. Ik heb goed kunnen samenwerken met de groepsleerkrachten en hebben mij altijd de kans gegeven om te kunnen observeren e.d. Het was natuurlijk mooi geweest om meteen de hele groep bij dit onderzoek te kunnen betrekken. Uiteindelijk is het goed geweest om het onderzoek klein te houden en mij in eerste instantie te richten op de zes leerlingen. Ik heb op deze manier concreet kunnen werken en ook alle testen en observaties nauwkeurig uit kunnen voeren. Door gebrek aan tijd was dit in de grote groep niet gelukt. Door het positieve effect in de kleine groep is het nu een uitdaging om ook met de rest van de groep aan de slag te gaan.

Door de kleinschaligheid van mijn onderzoek is echter het team niet betrokken geweest bij het onderzoek. Het onderzoek heeft zich beperkt binnen de groep, waardoor het voor de rest van het team niet zichtbaar is geweest. Dit is achteraf gezien wel jammer, omdat in elke groep leerlingen zitten die moeite hebben met hun werkhouding.

7.2. Reflectie

7.2.1. Algemeen

Door dit onderzoek heb ik geleerd dat het nodig is om de situatie die in eerste instantie heel breed is om te vormen tot een onderwerp dat heel klein en concreet is om zo gericht onderzoek te kunnen doen. Dit onderzoek heeft er toe geleid dat ik me meer ben gaan verdiepen in de oorzaak van werkhoudingsproblemen en de verschillen in aanpak. Ik heb me uiteindelijk gericht op twee factoren en gewerkt met drie interventies om te ontdekken wat voor effect het op de werkhouding zou hebben. Door het vooronderzoek door middel van het bestuderen van verschillende soorten literatuur heb ik mijn kennis verder ontwikkeld wat betreft werkhouding en werkhoudingsproblemen. Dit onderzoek kan daarnaast ook andere leerkrachten helpen om de werkhouding/taakgerichtheid in hun klas te stimuleren of te verbeteren. Daarnaast heb ik geleerd om een zo valide en betrouwbaar mogelijk onderzoek op te zetten en wat hier allemaal bij komt kijken. Door de feedback van critical friends ben ik me hier steeds meer in gaan ontwikkelen. Ik heb gekozen voor bestaande observatieformulieren en testen en vragenlijsten uit de literatuur.

7.2.2. Dublin- descriptoren

1. Kennis en inzicht

Door het opzetten en uitwerken van dit onderzoek toon ik aan kennis en inzicht op het gebied van werkhouding en werkhoudingsproblemen bij leerlingen te hebben opgedaan. Door de in de literatuur verkregen informatie met betrekking tot de werkhouding van leerlingen heb ik voor de school nieuwe ideeën aan het licht gebracht om toe te passen in het dagelijkse onderwijs. Deze ideeën in de vorm van meervoudige intelligentie, het werken met mandala's en het informatie opname kanaal kunnen de leerkrachten in hun eigen praktijk toepassen om de werkhouding in de groep te verbeteren.

2. Toepassen kennis en inzicht

Voor het onderzoek heb ik eerst literatuurstudie gedaan om meer kennis en inzicht in het onderwerp te krijgen. Hierdoor heb ik tijdens dit onderzoek deze kennis en inzichten toe kunnen passen in de praktijk. Ik heb mijn vaardigheden in kunnen zetten in een bredere context, namelijk in het speciaal basisonderwijs. Dit was voor mij tot zekere hoogte nieuwe en onbekend. Doordat deze leerlingen extra bagage met zich meedragen in de vorm van een leer- en/of gedragsprobleem is de omgang soms moeilijk. Ik heb laten zien dat ik mijn kennis uit de literatuur kan toepassen in de praktijk.

3. Oordeelsvorming

Met dit onderzoek heb ik uiteindelijk ook conclusies moeten trekken aan de hand van de verkregen resultaten. In de kleine groep waarmee ik heb gewerkt zijn de resultaten betrouwbaar. Om het onderzoek op de hele groep te betrekken is vervolgonderzoek nodig om betrouwbare resultaten te verkrijgen. Ondanks dat heb ik met de resultaten toch een link kunnen leggen naar de leerlingen in de groep. Daarnaast heb ik rekening gehouden met de status van de groep. Te veel veranderingen zorgen namelijk voor onrust. Het is van belang dat de situatie geleidelijk aan veranderd en niet van de ene op de andere dag. Ik ben dus voorzichtig te werk gegaan met de interventies en de uitvoering hiervan, om zo min mogelijk de structuur te doorbreken.

4. Communicatie

Als afsluiting van dit onderzoek zal er ook een presentatie plaatsvinden. Tijdens deze presentatie zal dit onderzoek gepresenteerd worden aan medestudenten en leerkrachten. Hier kan ik laten zien dat ik mijn conclusies duidelijk kan formuleren en deze ook kan onderbouwen zonder dat er informatie fout wordt geïnterpreteerd. Het is van belang dat ik duidelijk verwoord hoe ik te werk ben gegaan, welke kennis ik op heb gedaan en wat uiteindelijk de uitkomsten uit dit onderzoek zijn. Ook ga ik in overleg met de directie van SBO X bekijken wat de mogelijkheden zijn van een presentatie van dit onderzoek aan het team.

5. Leervaardigheden

Door dit onderzoek heb ik nieuwe vaardigheden opgedaan die ik in de toekomst kan toepassen in mijn eigen praktijk. Ik heb nieuwe kennis en vaardigheden verworven op het gebied van werkhouding en werkhoudingsproblemen bij leerlingen en hoe deze te stimuleren. Ook heb ik geleerd wat er allemaal achter zo'n werkhoudingsprobleem kan zitten. Hier dacht ik voor dit onderzoek veel te makkelijk over. Daarnaast ben ik in staat geweest om dit onderzoek individueel op te zetten en uit te voeren. Dit was natuurlijk niet gelukt zonder ondersteuning vanuit de praktijkschool, mijn critical friends en mijn LOL-begeleidster.

7.2.3. Leerroute specifieke competenties

1. Orthopedagogisch competent

Door in te spelen op de voorkeuren van de leerlingen door middel van interventies die de aandacht en motivatie stimuleren heb ik laten zien orthopedagogische hulp te kunnen verlenen. Door de voorkeuren van de leerlingen in de lessen te verwerken hebben de leerlingen taakgericht kunnen werken.

2. Organisatorisch competent

Het onderzoek heeft veel van mijn organisatorische kanten gevraagd. Om alle stappen zo goed mogelijk uit te voeren is een strakke planning noodzakelijk, zeker in combinatie met andere opdrachten vanuit de opleiding die nog uitgevoerd moesten worden. De beginfase van het onderzoek heeft veel tijd gekost, waarna ik de uitvoering in de praktijk zodanig moest organiseren dat ik ook nog een betrouwbare nameting kon doen. Ondanks de drukte heb ik dit onderzoek door mijn planning en organisatie voldoende af kunnen ronden. In bijlage 2 is mijn tijdspad te vinden.

3. Competent in het samenwerken met collega's

De school is op de hoogte van mijn onderzoek en ze hebben mij de ruimte en mogelijkheden gegeven om het onderzoek uit te kunnen voeren. Om dit onderzoek te kunnen uitvoeren en uiteindelijk tot resultaten te kunnen komen heb ik veel samengewerkt met de twee groepsleerkrachten van BB6. Het was van belang dat zij tijdens de uitvoering van de observaties door middel van de tijdsteekproef op de hoogte waren van de toe te passen interventie.

4. Competent in reflectie en ontwikkeling

Door de uitvoering van dit onderzoek ben ik ook weer gegroeid in mijn ontwikkeling. Ik heb nieuwe kennis verworven op het gebied van werkhouding bij leerlingen. Ik heb deze kennis ook toegepast in de praktijk en gezien welke effecten dit heeft. Het vergt veel tijd om te onderzoeken wat het beste bij een leerling of een groep leerlingen past, maar wanneer je de juiste interventie inzet zie je dat het werkt. In de toekomst kan ik m.b.t. tot de werkhouding in mijn groep sneller effectief te werk gaan om de werkhouding te stimuleren.

Als leerkracht zie je in elke klas wel leerlingen die moeite hebben met hun werkhouding en taakgerichtheid. De werkhouding van leerlingen is afhankelijk van factoren. Door als leerkracht zicht te krijgen op die factoren, kunnen zij interventies inzetten om deze factoren positief te stimuleren, waardoor ook de werkhouding verbeterd. De vraag ontstond hoe je die factoren kunt stimuleren en deze stimulatie ook de werkhouding zou verbeteren.

Ik heb er voor gekozen om te werken met de factoren aandacht en motivatie en ik ben door middel van literatuurstudie en theoretische kennis interventies tegengekomen die deze factoren kunnen stimuleren. Ik heb de keuze gemaakt om drie interventies uit te werken (door testen en vragenlijsten af te nemen) en deze in de praktijk in te zetten.

In dit onderzoek wil ik het accent leggen op het inzetten van interventies als het werken met Mandala's, de meervoudige intelligentie en het informatie opname kanaal, die de factoren aandacht en motivatie zodanig stimuleren zodat er een verbetering te zien is in de werkhouding van de leerlingen. Met als uiteindelijke doel deze interventie(s) in het dagelijkse onderwijs te integreren en ook de andere leerlingen uit de groep erbij te gaan betrekken.

In dit onderzoek heb ik gebruik gemaakt van een nulmeting en een nameting. Ik heb het startniveau van zes leerlingen bepaald op het gebied van werkhouding doormiddel van een tijdssteekproef en heb bij hen bekeken welke factoren (eventueel) een rol zouden kunnen spelen m.b.t. de werkhouding. Vanuit de theorie heb ik drie interventies gekozen om de aandacht en motivatie te stimuleren. Voor het inzetten van de interventies moest per interventie worden bekeken welke voorkeuren de leerlingen hadden. Deze voorkeuren komen uit testen en vragenlijsten die de leerlingen hebben ingevuld.

Uiteindelijk heb ik een nameting gedaan, waarin ik opnieuw de taakgerichtheid ben gaan observeren. Tijdens deze observaties werden de voorkeuren van de leerlingen (vanuit de interventies) gestimuleerd, waardoor volgens de theorie ook de aandacht of motivatie gestimuleerd zou worden.

De resultaten van het onderzoek tonen aan dat de werkhouding weldegelijk verbeterd wanneer aandacht en of motivatie wordt gestimuleerd. De ene interventie laat een grotere verbetering zien dan de andere en ook per leerling zit hier nog verschil in. Zoals in hoofdstuk 7 al is beschreven was het nuttig geweest gebruik te maken van tussentijdse observaties om concretere resultaten te krijgen, om beter te kunnen vergelijken.

Aan het einde van het onderzoek heb ik een aantal aanbevelingen gedaan. Zo is het aan te raden om per leerling zicht te krijgen op de factoren die een rol spelen op de werkhouding, maar ook om de voorkeuren van de leerlingen in zicht te krijgen en hier als leerkracht op in te spelen (bijv. werken met meervoudige intelligentie). Ook heb ik literatuur aanbevolen die naast de interventies die ik heb ingezet nog vele andere interventies beschrijven en een goed beeld scheppen wat betreft de factoren die van invloed zijn op de werkhouding. Want elk kind is anders en dus ook elke groep. Vervolgonderzoek is zinvol, zeker om de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek te vergroten.

Het onderzoek heeft in ieder geval aangetoond dat het werken met interventies als bijv. meervoudige intelligentie een positief effect heeft op de werkhouding.

Boeken en artikelen

- Algra, H (2008). *Kinderen en ... rust, aandacht en concentratie*. Amersfoort: Kwintessens
- Bolsenbroek, A & Houten van, D (2006). *Werken aan een inclusieve samenleving: Goede praktijken*. De Boeck Hoger en universitair onderwijs
- Booth, T & Ainscow, M (2009). *Index voor inclusie: werken aan leren en participeren op school*. Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg
- Fransen, R & Frederix, M (2000). *Inclusie en onderwijs: de uitdagingen aangaan*. Leuven/ Apeldoorn: Garant
- Graaf de, G (2007). Rugzak aanvulling ligt onder vuur. *Down + Up*, 77, p. 7
- Grooff, T (2004). *Samen leren, samen leven: inclusief onderwijs: een school voor elk kind*. Centraal Boekhuis
- Harinck, F (2009). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen/ Apeldoorn: Garant
- Jeninga, J (2000). *Zit nu eens even stil*. Amersfoort: CPS
- Kleuver de, K (2010). Orde in de chaos. RT voor werkhoudingsproblemen bij kinderen met autisme of ADHD. *Nieuw Meesterschap, jaargang 1, nummer 1, p. 3-10*
- Rietman, A (2009). *Werken met aandacht: 25 tips om de werkhouding te verbeteren*. Den Haag: HCO
- Timmerman, K (2002). *Kinderen met aandachts- en werkhoudingsproblemen*. Leuven/ Voorburg: Acco
- Wielinga, P (2003). Meervoudige intelligentie, slim! *OBN, januari 2003, p.6-9*
- Wyffels, D (2006). *Hoe coach ik mijn klas: de basisgids voor klassenmanagement*. Tiel: Lannoo

Websites

- Franzke, Prof. Dr. R (2008) *Mandala tekenen*. Verkregen op 20-05-2011, via http://www.bijbelonderwijs.nl/index.php?view=article&id=203%3Amandala&option=com_content&Itemid=60
- Leraar24, (2009). *Meervoudige intelligentie*. Verkregen op 13-05-2011, via <http://www.leraar24.nl/dossier/15>
- Stichting inclusief onderwijs, (2011). *Visie*. Verkregen op 18-03-2011, via <http://www.inclusiefonderwijs.nl/visie.php>

Bijlage 1	Theorie klassenzaken
Bijlage 2	Tijdspad
Bijlage 3	Startniveau taakgerichtheid
Bijlage 4	Observatieformulieren tijdsteekproef
Bijlage 5	Resultaten sociogram
Bijlage 6	Gedragskenmerken
Bijlage 7	Voorkeursstijlen informatie opname kanaal
Bijlage 8	Testen voorkeurstijlen informatie opname kanaal
Bijlage 9	Resultaten vragenlijsten Meervoudige intelligentie
Bijlage 10	Voorbeeld vragenlijst Meervoudige intelligentie
Bijlage 11	Nameting taakgerichtheid
Bijlage 12	Observatieformulieren tijdsteekproeven

1. Inrichting

Hier gaat het om de inrichting van het lokaal. Wat kan wel en wat werkt juist negatief?

Bij de inrichting kun je denken aan:

- Ongebruikt materiaal uit het zicht opgeborgen in dichte kasten, laden of achter rolluiken.
- Werkplekken afgeschermd met kasten of gordijnen
- Selectief met posters, leerlingen werk en teksten aan de muur
- Eén of twee vaste plaatsen om leerlingenwerk op te hangen
- Alleen materialen op de tafeltjes van kinderen die bijdragen aan de concentratie op het onderwerp/ het lesonderdeel
- Ventilatie op momenten dat omgevingsgeluiden niet storen en bij overlast ramen sluiten tijdens toetsmomenten.

2. Pedagogisch klimaat

Het pedagogisch klimaat kan van invloed zijn op de ontwikkeling van kinderen. Maar hoe creëer je een goed pedagogisch klimaat?

- Positieve verwachtingen en complimenten t.a.v. gedrag, werkhouding en resultaat
- Uitbouwen van bestaand positief gedrag door benadrukken en belonen hiervan.
- Klassenafspraken m.b.t. negatief gedrag (pestprotocol)
- Rustige binnenkomst en start van de dag

3. Didactisch klimaat

Het didactisch klimaat richt zich op het leren en werken.

- Realistische doelen voor elke leerling
- Duidelijke structuur in de lesopbouw en manier van werken
- Visuele ondersteuning voor dagprogramma en opdrachten
- Variatie in werkvormen

4. Leraargedrag

- Positieve benadering van elk kind
- Non-verbaal en verbaal voorbeeld gedrag
- Bewust zijn van eigen stemming en de invloed daarvan op de groep
- Eigen regels serieus nemen: duidelijk en consequent hanteren

5. Gedifferentieerd werken/ zorgverbreding

- Momenten voor extra aandacht voor individuele leerlingen
- Voorstructureren van vrije momenten (ADHD, autisme)
- Regelmatige adempauzes of extra mogelijkheden om te bewegen
- Kritiek beperken, sterke kanten benadrukken

Bijlage 2
Tijdspad

Dag & Datum	Wat te doen/ gedaan	Afspraken	Opmerkingen
<i>Vrijdag</i> <i>03-02-2011</i>	Platformdag - Presenteren onderzoeksplan - Workshops onderzoek		
<i>Donderdag</i> <i>24-02-2011</i>	Hst 2, 3 en 4 afmaken en mailen naar Ine		
<i>Donderdag</i> <i>03-03-2011</i>	LOL bijeenkomst - Literatuur zoeken nieuw onderzoeksplan	16.00 Ine v/d Rijt over Meesterstuk	
<i>Vrijdag</i> <i>11-03-2011</i>	Meesterstuk - Het hart - Hoofdstuk 2		
<i>Weekend</i> <i>12-03-2011 &</i> <i>13-03-2011</i>	Meesterstuk - Het hart - Hoofdstuk 2		Mail naar Critical friends gestuurd voor feedback over 'Het Hart'
<i>Donderdag</i> <i>17-03-2011</i>	Meesterstuk - Feedback Martine verwerken - Het Hart afmaken		

<i>Maandag</i> <i>21-03-2011</i>	Ine & groep mailen: - Hst 2 - Het hart + tijdspad		Mogelijk om ook een aantal leerlingen bij dit onderzoek te betrekken i.p.v. de hele groep?
<i>Dinsdag</i> <i>22-03-2011</i>	Nieuwe literatuur Mediatheek bestuderen: - Kinderen en rust, aandacht en concentratie (Algra - Werken met aandacht (Rietman, 2009).		
<i>Donderdag</i> <i>21-04-2011</i>	Praktijkopdrachten - Tijdsteekproef 'algemeen' - Start vragenlijst MI		
<i>Maandag</i> <i>02-05-2011</i>	Ine mailen: - Hst 3 en 4		
<i>Woensdag</i> <i>11-05-2011</i>	Praktijkopdrachten - Vragenlijst MI		
<i>Donderdag</i> <i>12-05-2011</i>	Praktijkopdrachten - Test informatie opnamekanaal		
<i>Vrijdag</i> <i>13-05-2011</i>	Hst 4 verder uitwerken met theorie		Hoeveel bronnen moeten er geraadpleegd worden?
<i>Maandag</i> <i>16-05-2011</i>	Nieuwe literatuur Mediatheek bestuderen: - Kinderen met aandacht en werkhoudingsproblemen (Timmerman, 2002).		

<i>Woensdag</i> <i>18-05-2011</i>	Praktijkopdrachten - Tijdsteekproef 'informatie opname kanaal'.		Filmen in de groep
<i>Donderdag</i> <i>19-05-2011</i>	Praktijkopdrachten - Tijdsteekproef 'werken met Mandala'. Extra Lol- bijeenkomst	18.00 Lol- bijeenkomst Sittard	Filmen in de groep Vragen: - Hoeveel bronnen theorie? - Triangulatie - Functie van mijn onderzoek: ontwerpen?
<i>Vrijdag</i> <i>20-05-2011</i>	Verwerking van de feedback vanuit de Lol- bijeenkomst op 19-05-2011.	27 mei extra contact moment met begeleider gepland. Hst 1 t/m 4 afronden als conceptmodel.	- Meer theorie verwerken vanuit verschillende bronnen
<i>Dinsdag</i> <i>24-05-2011</i>	Praktijkopdrachten - Tijdsteekproef 'Meervoudige intelligentie'.		Filmen in de groep
<i>Woensdag</i> <i>25-05-2011</i>	Hst 1 t/m 4 afronden als conceptmodel.		
<i>Donderdag</i> <i>26-05-2011</i>	Hst 1 t/m 4 afronden als conceptmodel.		
<i>Vrijdag</i> <i>27-05-2011</i>		15.00 Extra contact moment met Ine van de Rijt.	

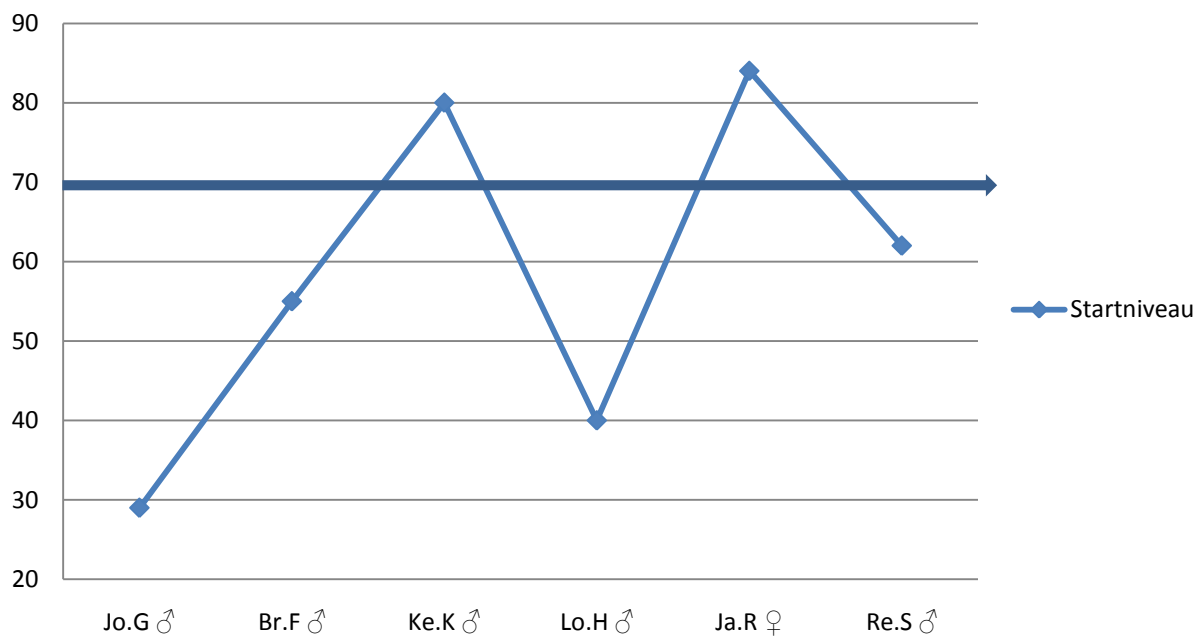
<i>Dinsdag</i> <i>31-05-2011</i>	Feedback vanuit contactmoment verwerken (Hst 2 t/m 4)		
<i>Woensdag</i> <i>01-06-2011</i>	Feedback hoofdstuk 4 afronden Start Hoofdstuk 5 Resultaten omzetten in grafieken en tabellen		
<i>Donderdag</i> <i>02-06-2011</i>	Resultaten omzetten in grafieken en tabellen Hoofdstuk 5 afronden		
<i>Vrijdag</i> <i>03-06-2011</i>	Martine feedback geven op haar werk Hulp inschakelen bij het nalezen van spelfouten	Conceptversie Hst 2 t/m 5 naar Ine en Martine versturen voor feedback	
<i>Maandag</i> <i>06-06-2011</i>	Martine feedback geven op haar werk Feedback Martine verwerken Hst 2 t/m 5		
<i>Dinsdag</i> <i>07-06-2011</i>	Uitwerken van Hst 6 en 7 Martine feedback geven op Hst 6 en 7		
<i>Woensdag</i> <i>08-06-2011</i>	Uitwerken van Hst 6 en 7 Voorwoord en Samenvatting Literatuurlijst afmaken	Conceptversie Hst 6 en 7 Martine sturen	
<i>Donderdag</i> <i>09-06-2011</i>	Feedback Martine (hst 6 en 7) verwerken. Feedback Ine (Hst 2 t/m 5) verwerken	Met Ine afspraak maken over inlevermoment.	

	Inleiding schrijven Titelpagina Bijlage in scannen en uitprinten		
<i>Vrijdag</i> <i>10-06-2011</i>	Feedback spelling verwerken + verslag uitprinten Het meesterstuk inleveren - Digitaal - Papier		Papieren versie inleveren in Eindhoven bij Ine. Papierenversie per post naar Anja van Schijndel

Bijlage 3

Tijdsteekproef Startniveau

In onderstaande grafiek zijn de resultaten per leerling te zien met betrekking op hun taakgerichtheid aan de start van dit onderzoek. Over het algemeen geldt dat leerlingen die ongeveer 70% van de tijd taakgericht werken (landelijk gezien) een aanvaardbaar gemiddelde halen. Dit gemiddelde is in de grafiek door middel van een pijl weergegeven ter hoogte van 70%.

Bijlage 4

Observatieformulieren tijdsteekproef Startniveau

Tijdsteekproef-formulier				
Observator: marlon Naam leerling: Groep: BB6 Datum observatie: 21-04-'11	Categorie	Aantal	Procenten	
	Ta	28		62
	Kij	3		7
	Sto	14		31
	Lo	0		-
	An	0		-
	Totaal	45		100%
Min	Na 20 sec.	Na 40 sec.	Na 60 sec.	Opmerking en
1	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
2	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
3	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
4	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
5	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
6	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
7	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
8	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
9	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
10	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
11	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
12	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
13	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
14	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	

15	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
16	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
17	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
18	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
19	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
20	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	

Tijdsteeekproef-formulier

Observator: Marlon Naam leerling: Lo [REDACTED] Groep: BB6 Datum observatie: 21-04-'11		Categorie	Aantal	Procenten
		Ta	8818	40
		Kij	9	20
		Sto	16	36
		Lo	-	-
		An	2	4
		Totaal	45	100%
Min	Na 20 sec.	Na 40 sec.	Na 60 sec.	Opmerking en
1	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
2	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
3	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
4	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
5	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
6	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
7	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
8	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
9	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
10	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
11	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
12	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
13	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
14	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	

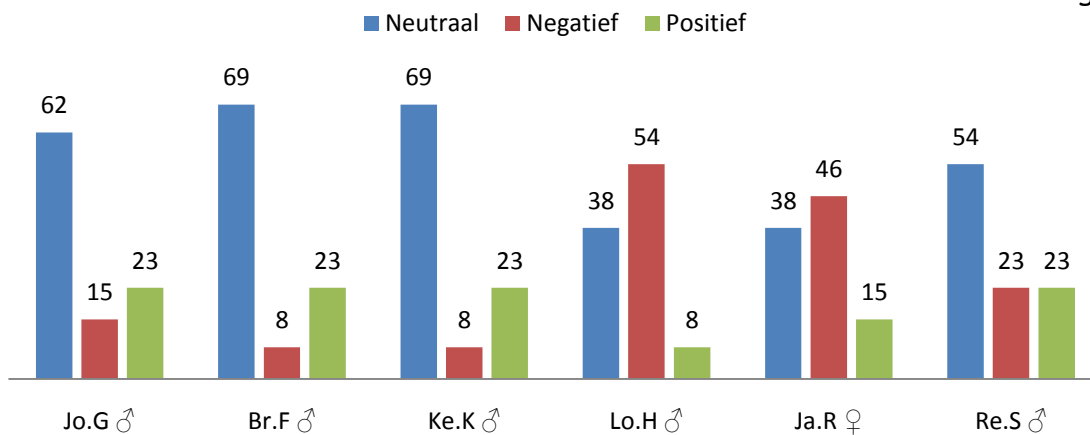
15	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	les is afgelopen
16	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
17	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
18	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
19	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
20	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	

Sociogram

In december 2010 is een sociogram afgenomen. Het sociogram splitst zich op in een sociaal gedeelte en een werkgerelateerd gedeelte. Het sociogram is bij 13 leerlingen afgenomen en de resultaten van de zes proefpersonen zijn in twee grafieken weergegeven.

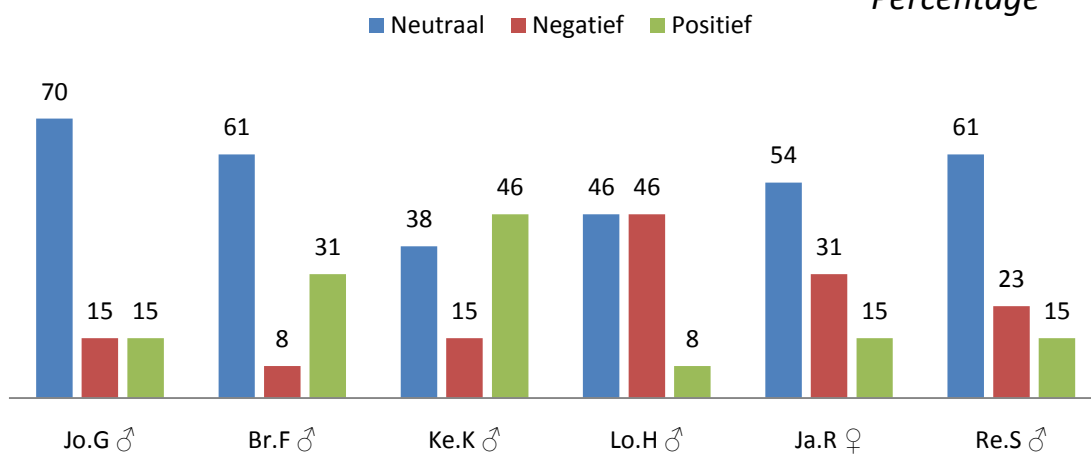
Sociaal

Percentage

Werkgerelateerd

Percentage

Leer- en gedragsproblemen

Gediagnosticeerd

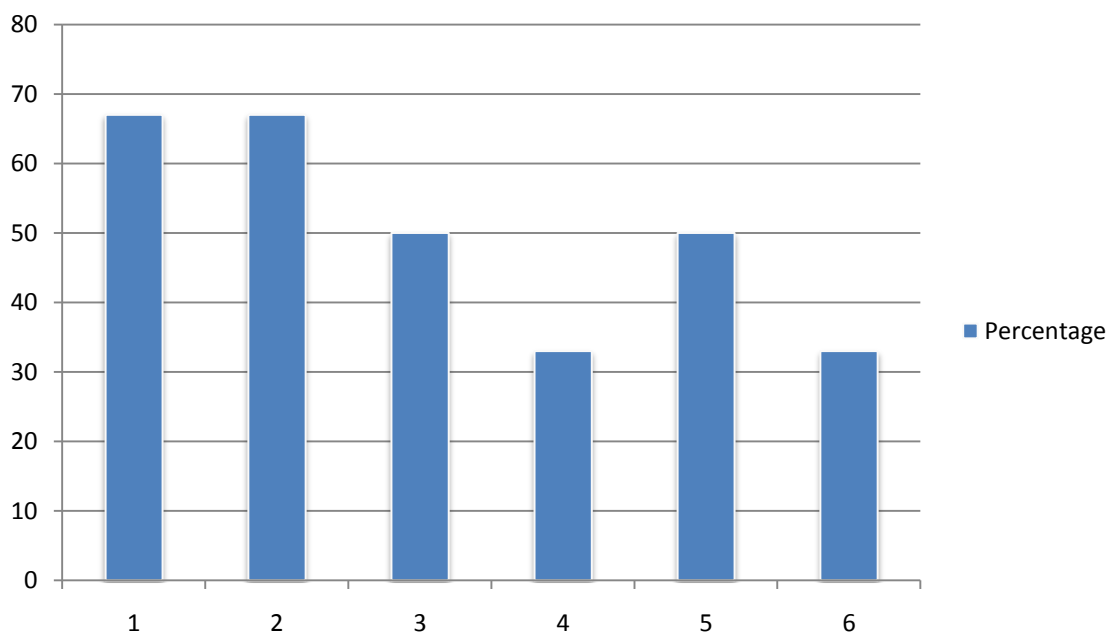
In de dossiers van de zes leerlingen die als proefpersoon voor dit onderzoek dienen zijn de volgende gediagnosticeerde leer- en gedragsproblemen gehaald; autisme, ADHD, dyslexie en een combinatie van autisme en ADHD (comorbiditeit).

De tabel laat een verdeling van deze problemen zien.

Probleem	Aantal leerlingen (van de zes)
Autisme	1
ADHD	2
Dyslexie	2
Geen	2

Gedrag in de klas

In de klas laten de zes leerlingen verschillend gedrag zien. Per leerling is bekeken welk van onderstaande gedragskenmerken van toepassing is. Voorbeeld: 4 van de 6 leerlingen is snel afgeleid. In de grafiek is dit omgezet naar procenten (67%)

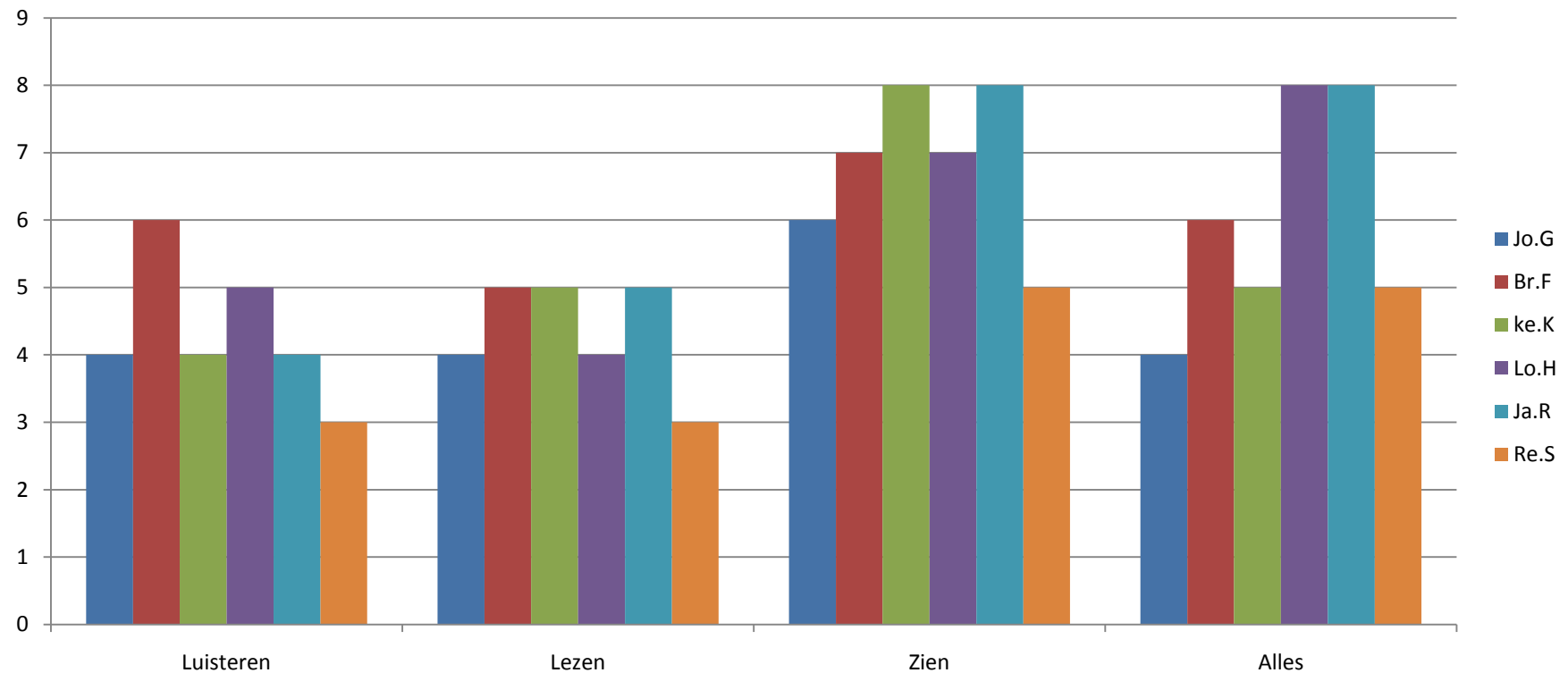

1. Snel afgeleid
2. Druk gedrag
3. Slordig
4. Niet weten wat te doen, waar te beginnen
5. Bemoeien
6. (te) stil

Bijlage 7

Informatie opname kanaal

Bij het afnemen van het informatie opname kanaal is gekeken naar de voorkeurstijlen wat betreft informatie opnemen. Er zijn vier vormen van informatie opnemen: luisteren, lezen, zien of alles. De voorkeurstijlen van de zes leerlingen zijn uit de test gehaald en in onderstaande grafiek gezet. Je kunt zien waar hun voorkeuren liggen, maar ook waar aan geoefend kan worden. De getallen in de verticale as zijn het aantal woorden/ voorwerpen dat ze hebben onthouden van de tien.

Bijlage 8
Testen voorkeurstijlen informatie opname kanaal

Naam: ke

A. Auditief: Luisteren	B. Visueel talig: Lezen	C. Visueel beelden:	D. Alles Zien
1	1	1	1
2	2	2	2
3	3	3	3
4	4	4	4
5	5	5	5
6	6	6	6
7	7	7	7
8	8	8	8
9	9	9	9
10	10	10	10

/ groep 1

voetbal
kalender
computer
grasveld

groep 2

groepspot
telefoon
boek
pers
keukenschaar

groep 3

knip
schaar
lepel
sleutelbos
plakpl
schuif
blesje
peer

groep 4

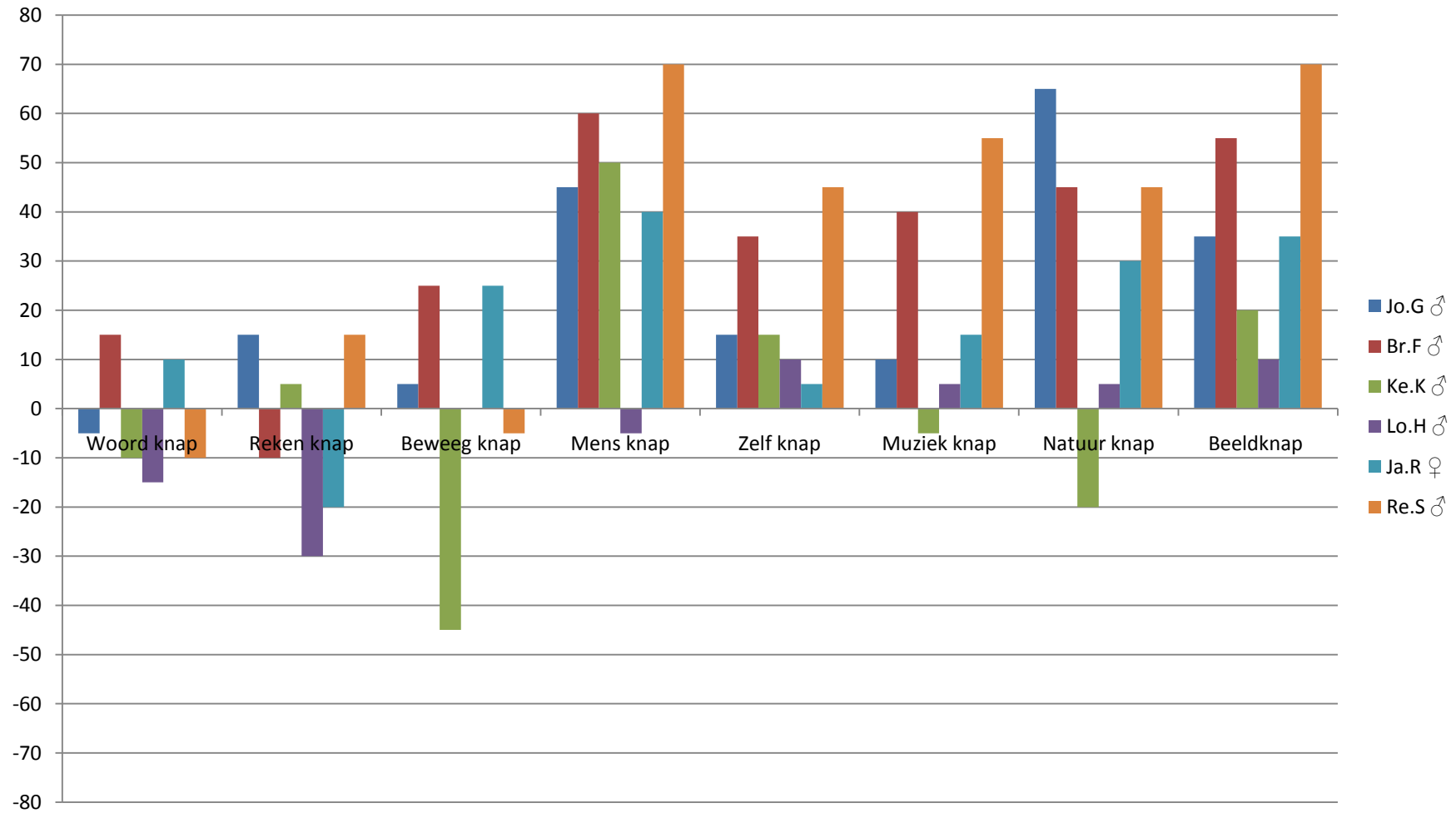
rekenboek
telefoon
boek
buisleukel
wiel

Naam: Jc

A. Auditief: Luisteren	B. Visueel talig: Lezen	C. Visueel beelden:	D. Alles Zien
1	1	1	1
2	2	2	2
3	3	3	3
④	④	4	④
5	5	5	5
6	6	⑥	6
7	7	7	7
8	8	8	8
9	9	9	9
10	10	10	10

groep 1	groep 2	groep 3	groep 4
Computer voelfal winterdag Saxsefoon	snoep pot nachtkaasje pen fiets	kracht flesje boek Phalazel sleutelbos schoor	fiets sleutel rekenboek appel ronnelbrak

Bijlage 9
Meervoudige intelligentie

Bijlage 10

Voorbeeld vragenlijst meervoudige intelligentie

MI-test voor kinderen vanaf ongeveer groep 5

Je kunt deze test ook geschikt maken vanaf groep 3 door met audiobestandjes te werken.

Naam:

Leeftijd:

Verbaal-linguïstisch intelligent	Woord knap
Logisch-mathematisch intelligent	Reken knap
Lichamelijk-kinesthetisch intelligent	Beweeg knap
Interpersoonlijk intelligent	Mens knap
Intrapersoonlijk intelligent	Zelf knap
Muzikaal-ritmisch intelligent	Muziek knap
Naturalistisch intelligent	Natuur knap
Visueel-ruimtelijk intelligent	Beeldknap

Telling van de score

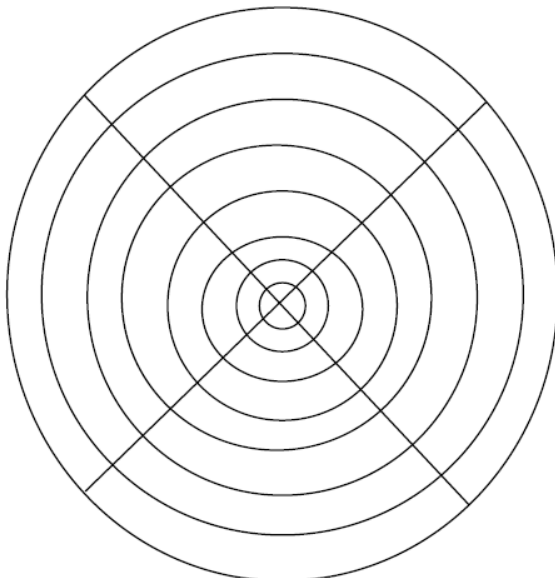
	Nee	Niet echt	Neutraal	Best wel	Ja
Boeken zijn belangrijk voor me	- 10	- 5	0	5	10

Totaal 8 stellingen per intelligentie: maximumscore = 80 punten.

Scorerange per intelligentie: -80 tot 80, dus over een 160 graden range kun je een uitspraak doen. Bijvoorbeeld 8 stappen van 20.

Uiteindelijk krijg je dan de score te zien in een cirkeldiagram:

Hoe meer de 'taartpunt' gevuld is, hoe meer de intelligentie op jou van toepassing is.

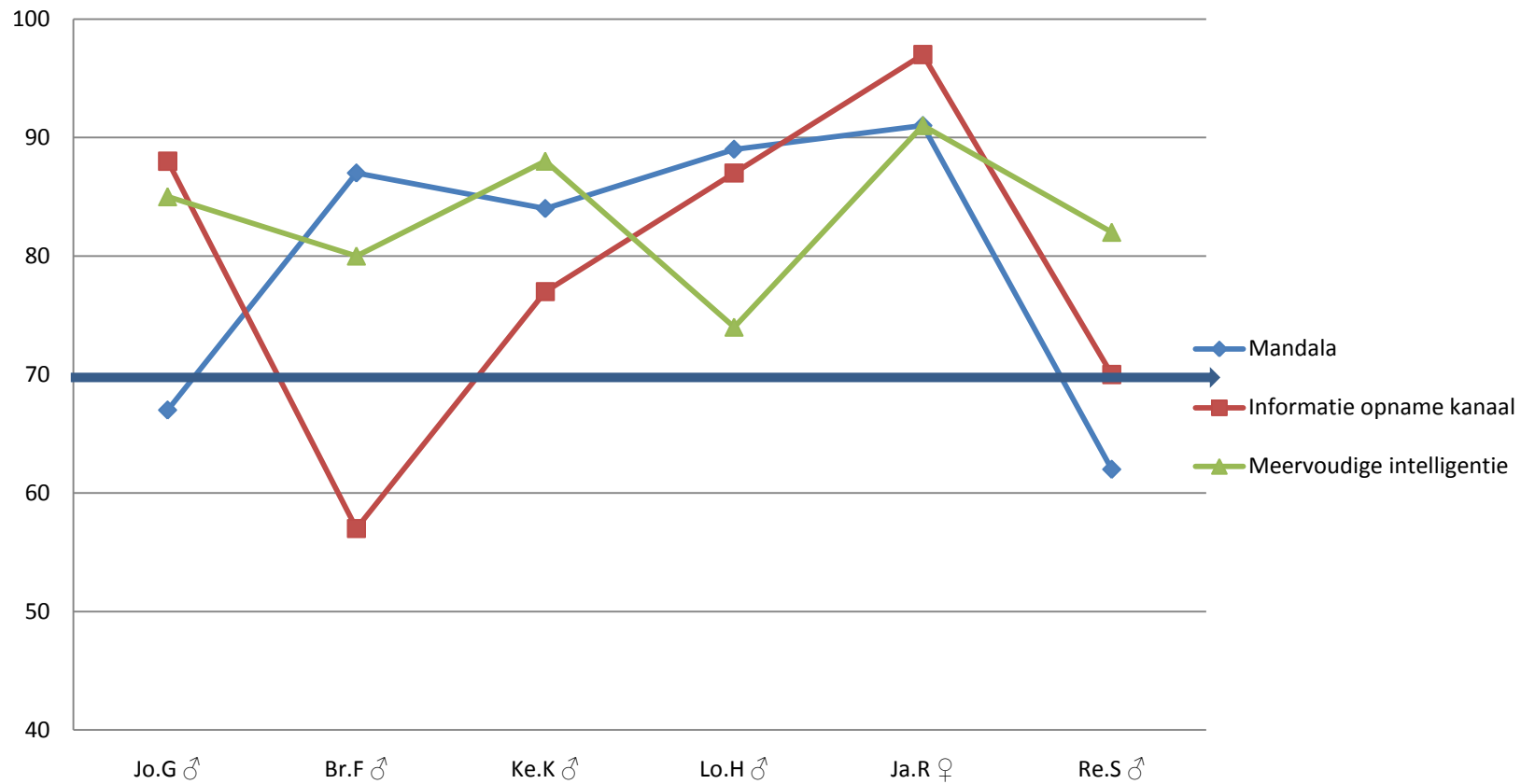
Stellingen

In hoeverre is de stelling op jou van toepassing?

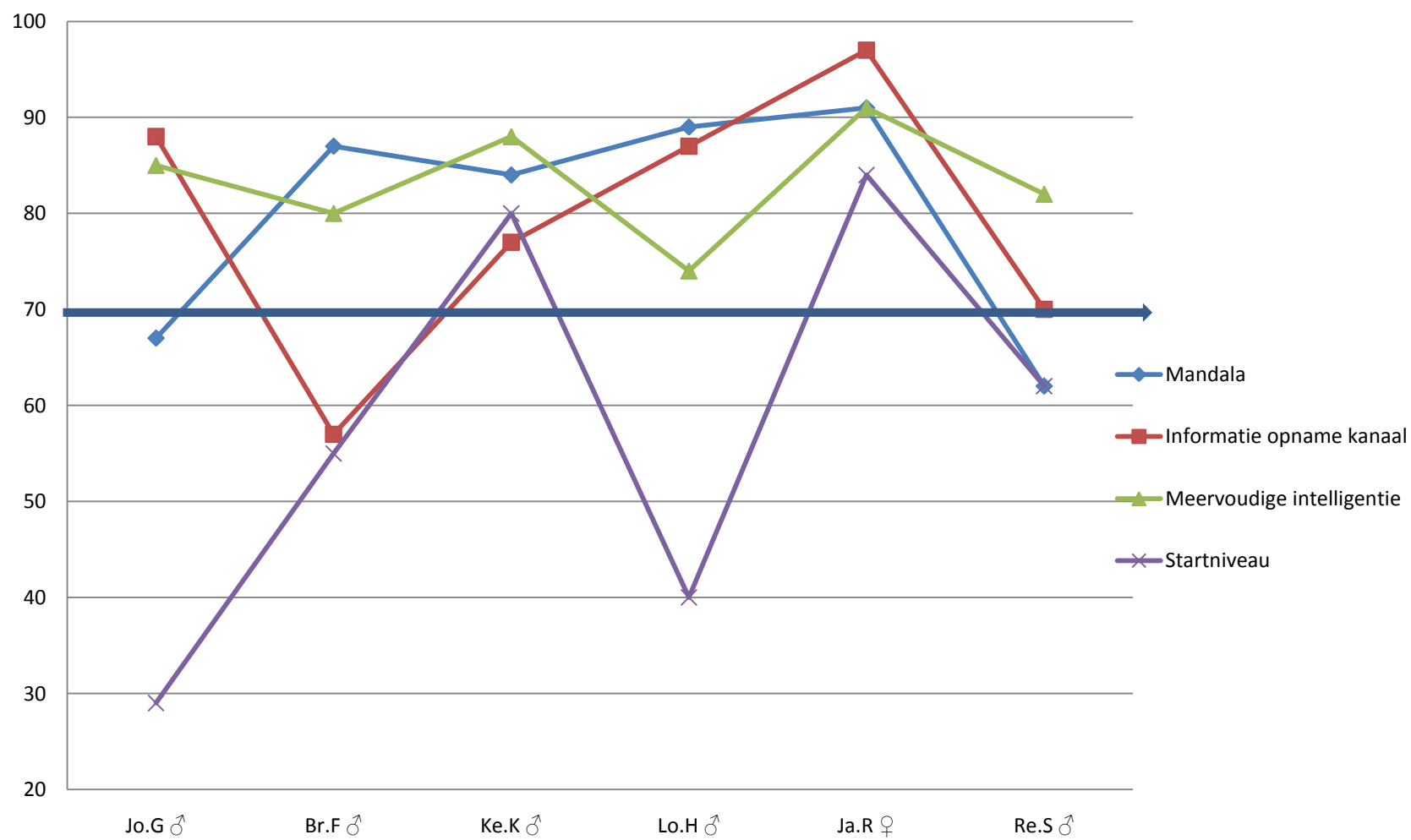
5-puntsschaal

	Nee	Niet echt	Neutraal	Best wel	Ja
1. Boeken zijn belangrijk voor me					
2. Ik kan goed onder woorden brengen wat ik bedoel					
3. Als ik denk en mijn ogen sluit zie ik vaak duidelijke beelden voor me					
4. Ik sport vaak					
5. Ik houd van allerlei soorten dieren					
6. Ik leef met andere kinderen mee					
7. Ik denk veel na over het leven en belangrijke levensvragen					
8. Ik hoor woorden in mijn hoofd voordat ik ze zelf uitspreek, lees of opschrijf					
9. Ik vind rekenen erg leuk					
10. Ik vind het moeilijk om lang stil te zitten					
11. Als ik ergens ben let ik op hoe de sfeer is					
12. Ik hoor het wanneer een muzikant vals wordt gespeeld					
13. Als ik ga sporten geef ik de voorkeur aan groepssporten					
14. Ik doe veel vanuit mijn gevoel					
15. Ik vind het fijn om in de natuur te zijn					
16. Ik vind het leuk om strategische spelletjes te spelen zoals schaken					
17. Ik maak graag foto's en een film van de omgeving					
18. Ik werk graag met mijn handen aan creatieve activiteiten (bijv. knutselen)					
19. Ik luister graag naar muziek					
20. Als ik een probleem heb, zoek ik het liefst iemand op om mij te helpen					
21. Ik houd van woordspelletjes spelen zoals scrabble, lingo en kruiswoordpuzzels					
22. Ik vind het leuk om dingen te onderzoeken (bijv. wat als ik ... doe)					

Grafiek 1: Resultaten uit de interventies

Grafiek 2: Resultaten interventies met resultaten startniveau

Observatieformulieren tijdsteekproeven interventies

Tijdsteekproef

Mandala

Tijdsteekproef-formulier				
Observator:		Categorie	Aantal	Procenten
Naam leerling:				
Groep:				
Datum observatie:				
		Ta	30	87
		Kij	4	9
		Sto	2	4
		Lo	-	-
		An	-	-
		Totaal	45	100%
Min	Na 20 sec.	Na 40 sec.	Na 60 sec.	Opmerkingen
1	Ta Kij <u>Sto</u> Lo An	Ta Kij <u>Sto</u> Lo An	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	
2	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	<u>Ta</u> <u>Kij</u> Sto Lo An	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	
3	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	
4	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	
5	Ta <u>Kij</u> Sto Lo An	Ta <u>Kij</u> Sto Lo An	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	
6	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	
7	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	
8	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	Ta <u>Kij</u> Sto Lo An	
9	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	
10	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	
11	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	
12	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	
13	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	
14	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	<u>Ta</u> Kij Sto Lo An	

15	Ta An Kij Sto Lo	Ta An Kij Sto Lo	Ta An Kij Sto Lo	pauze
16	Ta An Kij Sto Lo	Ta An Kij Sto Lo	Ta An Kij Sto Lo	
17	Ta An Kij Sto Lo	Ta An Kij Sto Lo	Ta An Kij Sto Lo	
18	Ta An Kij Sto Lo	Ta An Kij Sto Lo	Ta An Kij Sto Lo	
19	Ta An Kij Sto Lo	Ta An Kij Sto Lo	Ta An Kij Sto Lo	
20	Ta An Kij Sto Lo	Ta An Kij Sto Lo	Ta An Kij Sto Lo	

Tijdsteeekproef-formulier				
Observator:		Categorie	Aantal	Procenten
Naam leerling:				
Groep:				
Datum observatie:				
		Ta	46	77
		Kij	14	23
		Sto	-	-
		Lo	-	-
		An	-	-
		Totaal	60	100%
Min	Na 20 sec.	Na 40 sec.	Na 60 sec.	Opmerking en
1	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
2	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
3	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
4	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
5	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
6	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
7	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
8	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
9	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
10	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
11	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
12	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
13	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
14	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	

15	Ta An	Kij	Sto	Lo	Ta An	Kij	Sto	Lo	Ta An	Kij	Sto	Lo	
16	Ta An	Kij	Sto	Lo	Ta An	Kij	Sto	Lo	Ta An	Kij	Sto	Lo	
17	Ta An	Kij	Sto	Lo	Ta An	Kij	Sto	Lo	Ta An	Kij	Sto	Lo	
18	Ta An	Kij	Sto	Lo	Ta An	Kij	Sto	Lo	Ta An	Kij	Sto	Lo	
19	Ta An	Kij	Sto	Lo	Ta An	Kij	Sto	Lo	Ta An	Kij	Sto	Lo	
20	Ta An	Kij	Sto	Lo	Ta An	Kij	Sto	Lo	Ta An	Kij	Sto	Lo	

Tijdsteeekproef-formulier				
Observator:		Categorie	Aantal	Procenten
Naam leerling:				
Groep:				
Datum observatie:				
		Ta	51	85
		Kij	6	10
		Sto	2	3
		Lo	1	1
		An	1	2
		Totaal	60	100%
Min	Na 20 sec.	Na 40 sec.	Na 60 sec.	Opmerking en
1	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
2	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
3	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
4	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
5	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
6	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
7	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	afgeleid door lkr.
8	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
9	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
10	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	"
11	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
12	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
13	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	
14	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	Ta Kij Sto Lo An	

15	Ta An Kij Sto Lo	Ta An Kij Sto Lo	Ta An Kij Sto Lo	
16	Ta An Kij Sto Lo	Ta An Kij Sto Lo	Ta An Kij Sto Lo	
17	Ta An Kij Sto Lo	Ta An Kij Sto Lo	Ta An Kij Sto Lo	
18	Ta An Kij Sto Lo	Ta An Kij Sto Lo	Ta An Kij Sto Lo	
19	Ta An Kij Sto Lo	Ta An Kij Sto Lo	Ta An Kij Sto Lo	
20	Ta An Kij Sto Lo	Ta An Kij Sto Lo	Ta An Kij Sto Lo	opdr. niet af